

POSTARINA PLACENA U GOTOVOM

Zapreža

HRVATSKI PLANINAR

God. XXXVI.

Srpanj 1940.

Broj 7.

Izdaje Hrvatsko planinarsko društvo, Zagreb

CERTO KAMERE ZA SVE I SVAKOGA

Osvjedočite se bezobveznim pregledom kod stručne tvrtke

GRIESBACH I KNAUS FOTO VELETRGOVINA

ZAGREB, Jurisićeva ul. 1.

Zatražite besplatni veliki cjenik foto-aparata i pribora.

Planinari s iskaznicom 10% popusta.

Krajačeva kuća u sjevernom Velebitu je otvorena.

POKUĆTVO »KRULJAC«

Pošaljite

pretplatu za
»Hrvatski planinar«

*Hirčeva kuća na Bijelim stijenama je otvorena.
Ključevi se nalaze kod Sime Kosanovića u Jasenku.*

HRVATSKI PLANINAR

GLASILO HRVATSKOG PLANINARSKOG DRUŠTVA — ZEITSCHRIFT DES
KROATISCHEN ALPENVEREINS — REVUE DU CLUB ALPIN CROATE —
JOURNAL OF THE CROATIAN ALPINE CLUB

IZDAVAČ I UPRAVA — HERAUSGEBER UND VERWALTUNG — EDITEUR ET
ADMINISTRATION — PUBLISHER AND ADMINISTRATION: HRVATSKO PLA-
NINARSKO DRUŠTVO, ZAGREB, VARŠAVSKA 2a, TEL. 65-01

UREDNIK — SCHRIFTLEITER — REDACTEUR — EDITOR: IVAN RENGJEO,
ZAGREB, KRIŽANIĆEVA UL. 4a.

God. XXXVI.

Srpanj 1940.

Br. 7.

IZ SREDIŠNJE UPRAVE

Slobodno kretanje u planinama. Obavješćujemo sve članove, da je dozvoljeno posjećivanje i slobodno kretanje po svima vrhovima naših i slovenskih planina, te su sva govorkanja o nekim zabranama bez ikakvog temelja.

»Slavonski planinarski dan« održat će se 4. kolovoza o. g. na »Vražjem vršcu«. Sve pripreme i organizaciju vrši podružnica »Papuk« u Virovitici. Molimo sve podružnice, a naročito one u Slavoniji i Podravini, da toga dana ne priređuju nikakvih drugih izleta.

štvenim prostorijama. Opaža se velik broj omladine, koja sa sve vidnjim interesom sudjeluje u radu samoga odsjeka podupirući time i svrhu odsjeka, da okupi u svojoj sredini što više mladih planinara. Time se naravno postiže i cilj, koji si je odsjek zadao, da bude u neku ruku »planinarska škola«, kroz koju treba da prođe svaki mlađi planinar, pa da izđe iz nje kao dobar poznavalac naših krajeva i naroda, koji u njima živi, čvrst u karakteru, nepokolebit u vjeri i iskren drug u svakoj prilici. Kako bi se što više zdržali i upoznali, priređivane su čajanke, na kojima je svirala vlastita glazba. Tako je bila priređena jedna takova čajanka dne 3. III. 1940. i vrlo dobro uspjela u svakom pogledu. Na sastanku odsjeka dne 12. III. prikazao je naš pročelnik g. Plaček diapositive u bojama sa Čvrsnice i nekoliko diapositiva s naše Medvednice. Predavanje je uspjelo, a prisutno je bilo mnogo članova Oml. odsjeka kao i članstvo Matice. Na sastanku dne 19. III. proslavili smo na skroman način imendan našeg pročelnika g. Plačeka, i tom zgodom smo mu predali mali dar nabavljen sabirnom akcijom među članstvom. Jedan od najvažnijih zadataka odsjeka jeste svakako priređivanje izleta, pa smo u mjesecu ožujku održali slijedeće izlete: 10. III. Samobor—Salačnik—Oštrelj—Lipovački dom—Samobor; 17. III. Podsused—Jablanovec—Kameni Svati—

Iz omladinskog odsjeka. Nastavljajući sa započetim radom upro je Omladinski odsjek sve snage, da rad u ovoj godini bude još bolji i uspješniji od prošle, pa su u tome pravcu poduzeti razni potrebnii koraci, kako bi se to postiglo. Možemo reći, da u tome nastojanju pomalo, ali sigurno, uspijevamo. U utorak, kada je redoviti sastanak odsjeka, naročito je živo u dru-

Najveći izbor planinarskih, športskih i ostalih cipela vodi trgovina
MACAN-cipela

FRKOVIĆ I DRUG

Zagreb, Ilica 24. — Telefon 55-14.

Glavica—Vrapče—Zagreb, a preko uskrsnih blagdana 24.—25. III. Lič—Medvedak—Kraljevica—Bakar—Škrlevo—Zagreb; 23., 24. i 25. III. Stol—zimski uspon; 24. i 25. III. Gorski kotar. U mjesecu travnju bili su priređeni slijedeći izleti: 7. IV. Strahinčica; 14. IV. Sveti Lenard ispod Plješivice, gdje je bila proslava 5-godišnjice opstanka A. O.; 21. IV. Breg—Lisca—Zidani Most—Zagreb; 21. IV. Podsused—stari grad; 28. IV. Medvednica. Neke od ovih izleta vodili smo mi sami, a neke Putna blagajna, u kojoj imade i nekolicina naših članova. Kao i ranijih godina, tako je i ove u programu odsjeka da na Medvednici popravi stare i provede nove markacije, pa će se već slijedeći mjesec započeti sa sistematskim radom. Određene su tri grupe od po 5 ljudi i svaka od tih grupa dobit će za zadaću, da stanoviti dio puteva na Medvednici popravi ili nanovo označi. Naročitu brigu posvetit će se istočnom dijelu Medvednice, koji je najljepši, a vrlo malo poznat većem broju planinara. Omladinski odsjek imade u svojoj sredini i nekoliko dobrih penjača, koji pokazuju mnogo volje i smisla za alpinizam. Mnogi pak članovi odsjeka polaze ljetni dio »Alpinističke škole«, pa sa zanimanjem prate razna poučna predavanja. Alpinistički od-

sjek snizio je članarinu za članove Oml. odsjeka na din. 5, pa je time mnogo doprinio onim članovima, koji se žele penjati. Na sjednicama odsjeka, koje su održane kroz dva mjeseca, bila su rješavana sva pitanja i problemi. Tako je na pr. zaključeno, da se nabave navlake za spačeve vreće i šatore, vreća za gitaru, dno za šator »Medvednica«, te da se popravi jedan stariji šator. — Nadalje je nabavljen ping-pong-stol, te se je time davna želja mnogih članova ispunila. Kako je zaliha značaka za rukav bila rasprodana, date su u posao nove značke, koje rade naše vrijedne članice, pa im i s ovoga mesta izričemo toplu hvalu.

P. S.

Prvenstveni usponi. Točno na dvogodišnjicu nesretne smrti druga D. Brahma u Anića kuku prođena je ta stijena u cijelosti dne 27. lipnja 1940. po drugovima Marijanu Dragmanu i Slavku Brezovečkom. Visina same stijene je oko 325 m, ocjena: skrajne teško i izloženo, vrijeme penjanja je 13 i pol sati. Stijena je tvrda, oprimci mali i čvrsti. Prolazeći kroz nju našli su drugovi četiri zabijena klina s karabinerima i pokojnikovu maramicu. Na sastanku dne 5. srpnja 1940. i sjednici odbora odsjeka odlučili su članovi, da se taj smjer nazove Brahmova smjer, a polica u donjem dijelu na mjestu, gdje se je po prilici odigrala sama nesreća pred dvije godine, da nosi ime Brahmova polica.

Dva dana prije toga dne 25. lipnja 1940. prošla su ista dvojica Maniti kuk iz Velike Paklenice, greben, koji je visok po prilici 420 m, no mnogo dulji, s ocjenom: srednje teško, a vrijeme penjanja iznosi tri i pol sata. To je rebro, koje počinje u samoj Velikoj Paklenici i nije jako okomito. Na oba uspona navratit ćemo se još mnogo opširnije za kratko vrijeme.

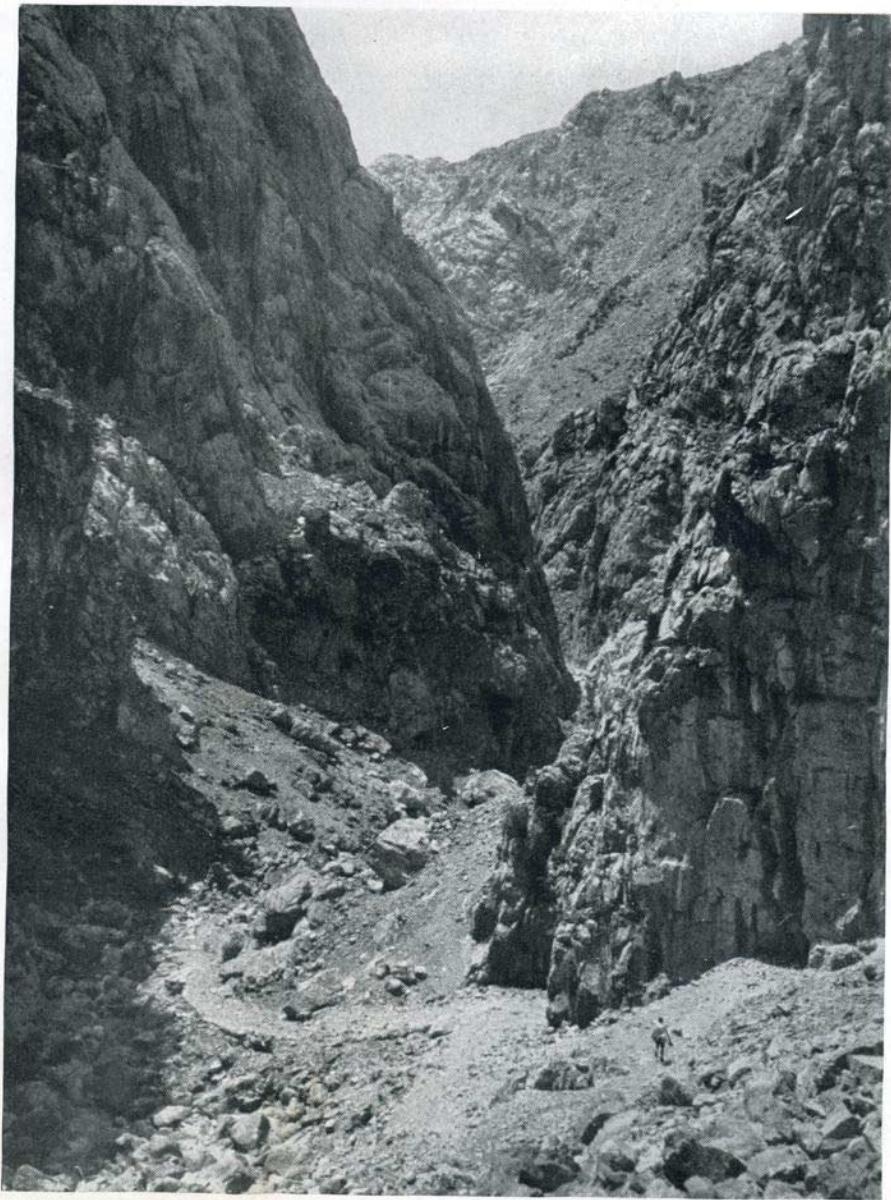
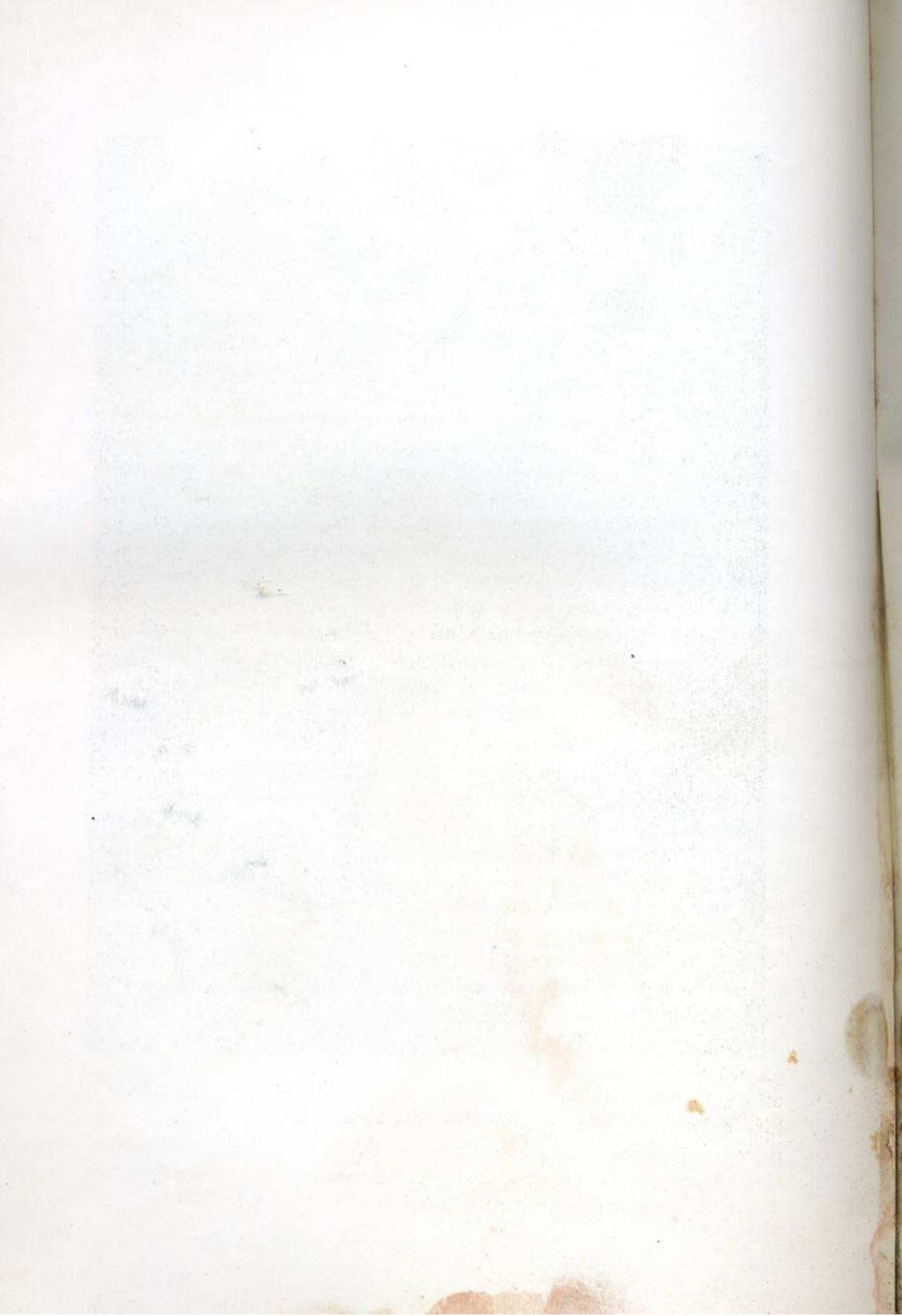

Foto: S. Najdanović

VELIKA PAKLENICA

Kroz domaju naših „Šljivara“

I. Bahlin (Zagreb)

— — — — gdje vrh brda
Stoji Kalnik, gradina tvrda,
Ko ljut vepar stoji,
Ništa se ne boji ...

Križevci, naš mali provincijski gradić, nazvan tako prema crkvi sv. Križa, s oko 7000 stanovnika, lijepo je mjesto širokih slavonskih ulica. Povijesni je to grad, svjedok naše burne prošlosti i nesloge, kroz čije se ozračje krade daleki zvezet mačeva Krvavog sabora. Stjepan Lacković i sinovac mu Andrija zapečatiše ovdje svojom krvlju g. 1397. borbu s nesložnom braćom proti tuđincu Žigmundu. Od g. 1253. je slobodni kraljevski grad, sa sjedištem banova a za vrijeme turske najezde bila je u njemu smještena krajiška kapetanija. Ostale znamenitosti su poznata stara gospodarska škola, gimnazija i lijepa grkokatolička crkva sa sijelom biskupa (vladike) za cijelu državu. No da! A najvažnije od svega, glasovite križevačke vinske statute sam skoro zaboravio. Naši bi me stoloravnatelji radi toga sigurno kaznili sa — tri eks.

Tama je već zavila široki križevački šor obasjan žmirkavim sijalicama, koje još tamnijim čine skrivene kutove između kuća, a još u neprozirniju tamu, crnu poput zavjese, utonuli smo, kada smo se iskrcali iz mjesnog autobusa na kraju ulice »kod groblja«. Polazimo dalje pješice uvaživši napomenu prijazne kondukte, koja nas upućuje, da je bolje ići cestom, ako ne znamo put, nego bližom iako markiranom stazom kroz šumu, jer možemo noću zalutati. Do kuće na Kalniku ima 16 km ceste. Bit će to svakako krasna »šetnja«, koja nas već unaprijed veseli kod pomisli na božanstvene vidike, koji će se pružati oko nas — u crnu tamu noći.

Nekako nelagodno započinjemo ovaj put idući najprije polagano, pa zatim sve brže, dok konačno upravo junački gutamo kilometre, ali ne, to su milje i to morske ili noćne. Prolazimo najprije križevačkim poljem, a zatim velikim hrastovim šumama, koje svojom neprirodnom tamom čudno djeluju na našu maštu, pa si dočaravamo situaciju za slučaj, da sada eto pred nas iskoče dvije tri sjene s poznatim imperativnim upitom: »Novce ili . . . ?«

Da, noć je to! Ne krasna mjeseceva noć puna svjetla i čarobnih polusjena, već tamna noć, u kojoj nam nešto tjeskobno poput more sjeda na dušu, bude se u nama praiskonski instinkti i mi prisluškujemo svakom šumu i svakom pucketanju grančice, što pada s drveta. Pod dojmom takove noći osjećamo nešto slično kao naši predi, čiji su bogovi ili demoni i vukodlaci prebivali u istim ovim starim hrastovim lugovima i prema kojima su oni imali osjećaj strahopštovanja, jer su u njima vidjeli moć blagoslova ili uništenja. No šuma je mirna. Bogovi se odseliše iz nje, pobegli su, jer je narušen njihov mir bruanjem avionskih motora i štektanjem strojnih pušaka, realnošću 20. vijeka, realnošću, koja ne trpi fantazije ni idila.

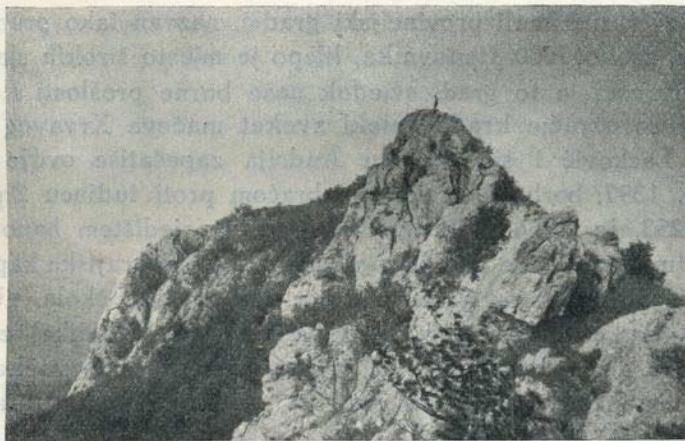

Foto: I. Bahlin

Kalnik — glavni vrh

Mog druga je nenadano obuzela tuga za domom, zapravo samo za jednim njegovim kutićem, u kojem je tako skromno, a privlačivo smjestio svoje prijestolje svemoćni bog Morfej, pa rezonira tugaljivo: »Uh, što sam već umoran! Što bih sada spavao, da sam kod kuće!«

»Pa koji te je vrag onda tjerao, mogao si baš i ostati doma«, odvraćam mu ljutito, jer ni meni nije bolje. Ali da, kad ne bi čovjek prije izleta gledao sve kroz ružičaste naočale svijesno zažmirivši na sve poteškoće, koje ga čekaju, pješačeći kadkada 15 i više sati dnevno i penjući se upravo nemogućim stazama, da opet sve to zaboravi do drugog izleta. Ta naši seljaci Primorci su mi i onako jednom zgodom primjetili, kako nama planinarima nisu baš svi kotači u redu. Mislim, naravno, u glavi, jer noge imamo svakako besprikorne ili barem — magareće. Jer, kažu oni, da se ni njihov magarac ne bi dao natjerati onuda, kuda se mi veremo, dok će neki povrijedjeni čitalac na ovu

moju konstataciju svakako ustvrditi, da je kod mene obratno, to jest, da su noge moje vlastite, a glava je — ali ne, to radije presudite sami.

Nakon dobrog sata hoda dolazimo do sela Gušćerovca, iza kojega oko 2 km odvaja nadesno cesta u selo Kalnik. Kalnik 7,9 km., čitamo nevoljko na putokaznoj ploči.

Još 8 km! No i tih osam kilometara nam je prošlo brže nego što smo mislili. Prolazili smo kroz lijepе livade i vinograde slušajući milozvučno biglisanje slavuja, kojih ima nevjerojatno mnogo u obližnjim lugovima, tako da sve odjekuje njihov zvonki pijev širokim poljem. Lagano se je razbijala mračna koprena noći, jer dižući se lagano cestom kroz kalničke vinograde polagano se je dizala i krvava mje-

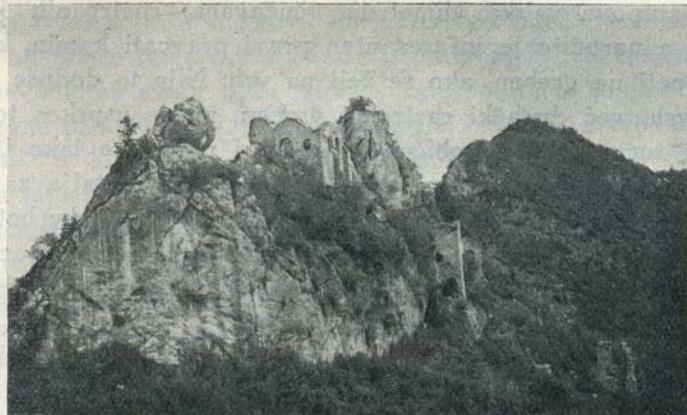

Foto: I. Bahlin

Kalnik — podor staroga grada

sečeva ploha, rasvjetljujući svojim sablasnim sjajem bijele kućice sela Kalnika, koje su se prislonile uza sam njegov južni obronak. Cudnovato i tajanstveno se bjelasa zdepasti toranj crkvice usred sela, koje je u dubokom snu, tek se pojedini budni čuvan kuće javlja pospanim lavežom. Krasna je mirna mjesecčeva noć! Ja sam je doživio već mnogo puta i uvijek s novim utiscima i užitkom, a osobito mi se činila lijepa i čarobna, kada sam prolazio nepoznatim krajem.

Kod uspona od sela prema kući upadaju nam u oči kameniti zubovi, koji strše iz Kalničkog grebena i izrazito se ističu na horizontu noćnog neba, a duboka sedla s obje strane staroga grada stvaraju čovjeku utisak, kao da se nalazi negdje u Alpama. Zlatnim odsjевom mjesecnih zraka sjaju prozori planinarske kuće, kojoj sve bliže kotrljamo umorne kosti, te probudivši opskrbnika polazimo na počinak, kako se to i dolikuje poslije trosatne »šetnje« po cesti.

U jutro ustajem prilično rano, jer me tjeran znatiželja, pa izlazim napolje u svježi jutarnji zrak, te iznenađeno promatram zbilja alpski okoliš kuće, koji je premašio sva naša očekivanja. Samotni kamen obelisk strši poput golemog zuba iznad same kuće a malo podalje na vrletnim liticama prilijepio se stari grad Kalnik »gradina tvrda«. Tvrdi orah za Tatare, koji su oko 1242. g. provalili u našu zemlju i opsijedali ga dulje vremena bezuspješno. Prema predaji su njegovu posadu zajedno s kraljem Belom IV., koji se je ovamo sklonio, okolni seljaci hranili šljivama, jer je u opsjedanom gradu zavladala glad. Za tu uslugu ih kralj Bela imenuje plemićima, a kasnije su dobili nadimak »šljivari«.

Kasnije smo se uspinjali na glavni vrh grebena zvan Vranilac (643 m.), po pravom alpskom terenu. Ne manjka tu ni pravih grebenskih stupova velikih dimenzija, čučavaca, rastrgnanih kamenih blokova, a naročito je interesantan pravi pravcati kamin, kojim se valja popeti na greben, ako se želi na vrh. Nije to doduše nikakav izraziti vrh, već dugački rastrgani greben, ali je usprkos toga vrlo zahvalna tura, kako za obične izletnike i planinare tako i za naš penjački podmladak, jer ima mnogo svakovrsnih detalja za vježbu. No ima ondje još nešto, što će zanimati i naše planinske botaničare, a to je bogata vasprenačka flora, u kojoj se ističu razne vrsti kamenika (saxifraga) kao i pravi alpski jaglac (primula auricula), inače rijetkost na našim bližim planinama.

Stigavši konačno na vrh, na kojem je postavljen vrlo jak i solidan stup triangulacije i usidrivši se pokraj njega, dali smo se usprkos jakog vjetra marljivo na proučavanje okolice te naše »Alpe«. Iako nije baš jako dobar razgled, vide se ipak dobro sva bliža mjesta i vrhovi. Varaždin, Novi Marof, Ivančica, Zagrebačka gora, Moslavacka gora, Križevci, dok se Papuk i Psunj jedva naziru iz sumaglice, koja nam zastire svaki dalji pogled. Dokle oko siže, prostire se lijepa i pitoma panorama, tako da taj čitavi greben još drastičnije odskače svojim alpskim karakterom usprkos svoje relativno male visine. (Zapravo i absolutne).

Poslijepodne smo posvetili razgledavanju grada i toga odvojenog dijela grebena, na kojem on leži. Greben je prekinut na tom mjestu sa dva sedla. Jedno iznad planinarske kuće zvano Šarampovo, a drugo sa druge strane staroga grada zvano Podzid. Oba su sedla vrlo strmo usječena u greben, kao da je nekada davno neka gigantska sila prirode prekinula već postojeći greben stvorivši tako spomenute usjeke. Uopće je cijeli taj dio grebena vrlo rastrgan i raspučan, ogromne pukotine zijevaju u njemu, a gdjekoje litice su samoprislonjene pa izgledaju, da će se sada eto odvaliti i pojuriti uz gromki tutanj nizbrdo.

Sa svime smo bili vrlo zadovoljni. Lijepa je nova kuća križevačke podružnice, izvrsna i jeftina opskrba, vrlo dobra voda, koja izvire iznad same kuće, pa što ćete više?! Sve je lijepo, samo se očekuju posjetioci. Oko četiri sata spustisemo se kroz selo u dolinu i pozdravivši još nekoliko puta pogledom sure litice Kalnika »otplaninismo« kroz zelenu hrastovu aleju prijekim markiranim putem natrag u Križevce.

Večernji mir lagano je obavijao svojim svježim plaštem široka polja i lugove i uspavljivao brbljavu djecu Prirode. Slavuj je započeo svoju noćnu serenadu.

Naše zmije otrovnice

Vejsil Ćurčić (Sarajevo)

Rijetki su doduše slučajevi da zmija otrovnica pecne kojeg planinara, ali dobro se je pričuvati. Je li planinar kročio nogom u brda, on je na cijelom svom putu izložen opasnostima zmija otrovnica. Već u rano proljeće, t. j. čim malo ugrije, ostavljaju sve zmije svoja skrovišta, u kojima su prespavale zimski san, i izvlače se na sunčana mjesta, da se tamo sunčaju. Zato se one vrlo rado zadržavaju i na sunčanim putevima, doduše na svoju veliku nesreću, jer ih ondje ljudi najlakše i opaze pa i ubiju. Planinar mora dakle dobro paziti, gdje staje nogom i da ne stane na zmiju, osobito na otrovnici; mnogi planinar ide k tomu još i golih nogu, pa ako otrovnici i samo malo očepi, ona ga je već i ugrizla.

Verući se pak uza stijene svaki se planinar dakako hvata za kamenje. Događalo se često, da je baš na kamenu ležala otrovna zmija u kolo smotana i sunčala se. I ne videći je osjeti nešto hladno pod rukom i instinkтивno brže bolje trgne ruku, ali često i prekasno, jer je ona već svoje učinila i pecnula ga u ruku. A baš otrovnice ne mogu se ni tako lako na kamenu opaziti, jer im se boja često podudara s kamenom.

Umoran planinar spusti se gdje bilo, da se odmori pa malo i zaspi. Po selima se mnogo priča, da se zmija ovom ili onom na spavanju na zemlji uvukla kroz rukav od košulje i savila mu se u kolo na prsa. Dok je ne barne rukom, ne će mu dakako ništa učiniti, ali ako je se samo i nehotice dotakne, jao ti ga njemu. Ovo se svakako vrlo rijetko dešava, ali je ipak potrebno, da svaki planinar, prije nego što sjedne negdje na kamen ili legne na travu, dobro pregleda ono mjesto i štapom okucka okolicu, da se ne bi ondje pritajila koja zmija. Austrijski pukovnik pok. Veith bio je najbolji poznavalač zmija otrovnica u Europi. Kada bi kao artiljerijski kapetan u Bileći bivakirao na manevrima gdjegod na ravni sa svojom baterijom, na-

redio bi, da se sav onaj komad krša, na kojem će se prenoći, najprije štapovima okucka i dobro pretraži, pa tek onda logoruje.

Za vrijeme ljetnih suša i otrovnice se, čini se, rado približuju vrelima i uopće vodama, pa se i tu mora biti oprezan, kad se ide po vodu. Na zmiju se može nabasati i kod sabiranja suharaka za vatru.

Na ljetnim vrućinama zmije se vrlo često penju po drveću. Jedan austrijski generalštabni kapetan jašući iz Boke kotorske preko Graba u Trebinje sagnuo je glavu prolazeći ispod jedne koščele i u tom času ga pecne poskok za vrat; nije živ ni do Trebinja došao, nego je izdahnuo na putu. Mnoga čeljad nastrada berući lješnike, smoķve i drugo voće od ujeda otrovnica s grana dotičnog drveća. Rijetki su to sve slučajevi, ali se ipak treba pričuvati.

Da ovo uzalud ne govorimo, donijet ćemo malo statistike, koju je iznijela prije mnogo godina prijašnja uprava za Bosnu i Hercegovinu. Strahovite su to cifre o nanešenoj šteti, koje su činile (a danas još i više čine) otrovnice stanovništву samo na području Bosne i Hercegovine. U razdoblju od 5 godina (1907.—1911.) ujeli su otrovnice 780 ljudi, od toga 40 smrtno, i 52.378 glava stoke, od toga 10.712 smrtno. Ovoliko bilježe službeni izvještaji, a koliko se toga prešutilo i nije nikako prijavljeno. Razumljivo je, da je vlast obratila pozornost tamanjenju ove nemani i odredila dosta visoke nagrade za svaku ubijenu otrovnicu. U spomenutom razdoblju utamanjeno je i predano vlasti 790.642 glave zmija otrovnica. Ukrzo se opazio znatan uspjeh i velika korist toga rada. Statistika slijedećih godina pokazala je, da je broj prijavljenih ujeda znatno pao. Valja samo žaliti, što je međutim prestalo trijebljenje zmija otrovnica.

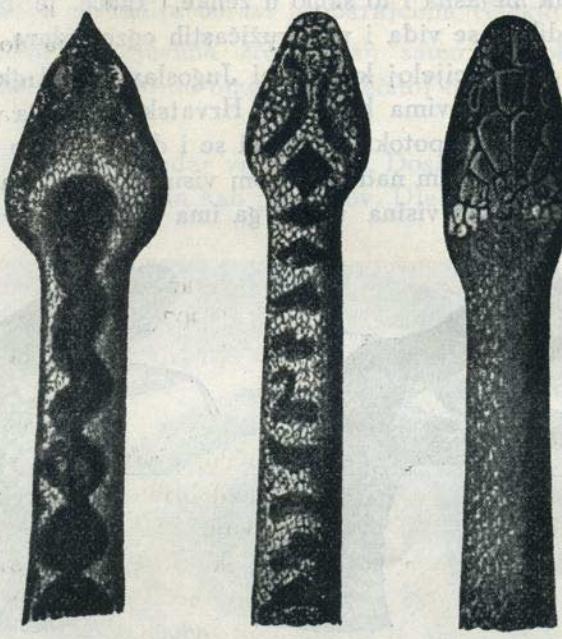
U Hercegovini se samo još ponešto hvataju žive otrovnice i šalju u Njemačku za pravljenje serum-a od zmijskog otrova protiv ujeda otrovnica. — Otrov se otrovom lijeći, veli naš narod.

Ali na račun ovih otrovnica plate glavom ponajviše baš neotrovne zmije, koje ne samo da nijesu opasne po ljude i blago, nego su one čak i korisne, pa ih moramo zato i štititi. Potrebno je dakle u prvom redu, da svaki planinar upozna glavnu razliku između otrovnih i neotrovnih zmija (vidi sl. 1. i 2.).

Neotrovne su zmije vitke, vrlo ispružena tijela, duga i vitka repa, uske, duguljaste jajolike glave, koja se samo malo odvaja od vrata, a koja je odozgo pokrivena velikim štitastim ljuskama, otvor oka je uvijek okrugao, po leđima nema nikad one za otrovnice vrlo karakteristične zagasite izvijugane šare ili mrlja. Među neotrovne zmije ubrajamo: običnu bjeloušku, sapulju ili običnu prugastu bjeloušku, kockastu bjeloušku, žuti guž, tanki guž, eskulapovu zmiju, kravosca i smukulju.

Valja spomenuti i dvije otrovne vrsti guževa: pržac i modras.

Otrovnice su naprosto kratke i zdepaste, s kratkim repom; glava je vrlo široka, poput kruške ili srca, i odskače vidno od vrata; odozgo je pokrivena u najviše slučajeva sitnim ljuskama, otvor oka nije nikad okrugao, nego je duguljast i uvijek okomit prema čeljusti. Niz cijela leđa pruža se ona karakteristična, zagasito vijugasta šara, koja vrlo rijetko manjka u otrovnica (vipera), samo je u nekih ras-trgana u mrlje (sl. 1. A i B).

Slika 1. Tri zmajske glave za lakše razlikovanje otrovnih od bezazlenih zmija.

A = Poskok. — B = Šargan. — C = Bjelouška.

Ako dakle vidimo u prirodi zmiju sive ili smeđe boje s tamnom vijugastom šarom ili mrljama po leđima, onda se valja nje čuvati.

U našoj kraljevini živi 5 vrsta otrovnica: poskok, šargan, planinski ili krški šargan, Ursinijeva ljutica i aspida.

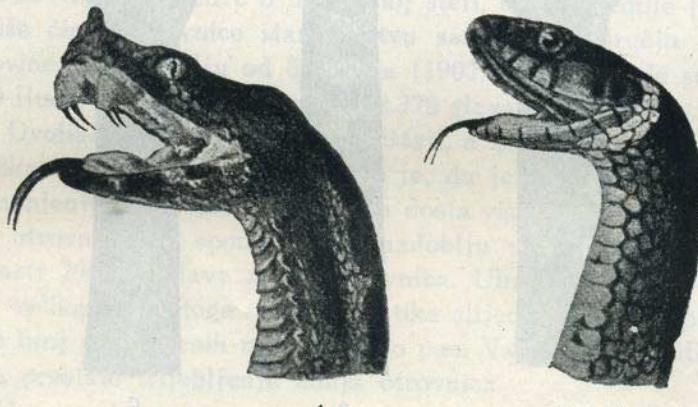
Poskok je naša najveća i najopasnija otrovница. Najveći do sada na teritoriju Bosne i Hercegovine uhvaćeni komad bio je 73 cm dug. Ima poskoka doduše i većih na pr. u Sloveniji, gdje se nađe egzemplara i od 90 do 100 cm duljine.

Inače je poskok u krševitim krajevima općenito mnogo manji. Najglavnije je njegovo obilježje široka kruškolika ili srcolika glava, pokrivena odozgo sitnim štitastim ljuskama. Značajno obilježje poskoka je onaj uspravni roščić na gornjoj gubici. Po ovom roščiću može se poskok svagdje sigurno raspoznati od drugih otrovnica (vidi sliku 3.).

Poskok je najopasnija otrovnica nesamo kod nas, nego i u cijeloj Evropi. Njegov otrov ubija bezuvjetno sve sitne životinjice. Od njega umiru također i djeca i slabunjava odrasla čeljad. Za zdravu odraslu čeljad nije doduše njegov ujed tako opasan, ako se ujedenome priskoči pravovremeno u pomoć i ako se lijeći kako treba.

Boja je u mužjaka pretežno svijetlo siva, sa zagasitom katkad i kao ugljen crnom vijugastom šarom po leđima. Ova vijugasta šara rijetko je kada nejasna i to samo u ženke. Inače je boja u ženke smeđa ali kadikad se viđa i vrlo ružičastih egzemplara.

Poskoka ima u cijeloj kraljevini Jugoslaviji, ali ga najviše ima u jugozapadnim krajevima banovine Hrvatske, ima ga u ravnicama i u dolinama riječica i potoka, a nalazi se i dosta visoko u gorama. U visini od 900 do 1000 m nad morskom visinom poskok je vrlo česta pojava, a u kršu ovih visina uopće ga ima više nego i jedne druge

Slika 2 Dvije zmijske glave sa strane i otvorenih usta, da se pokaže razlika između otrovne i bezazlene zmije.

A = Poskok. — B = Bjelouška. — U poskoka se vrlo dobro vide snažne natrag zavinute dvije i dvije otrovne kuke. Osim toga vidi se u poskoka okomito stojeća uska pupila (zjenica) poput proreza a u bjelouške okrugla pupila.

zmije. Koliko se do sada zna, poskoka je nađeno i na visini od 1.700 m, a u toj je visini, može biti, uz šargana nekako i jedina vrsta zmije. Svuda, gdje ima dobrih zakloništa i dovoljno hrane, ima i poskok. Poskok zađe vrlo često i u sela a uvali se katkad i u kuće, valjda da lovi miševe. On se penje i na drveće.

Šargan ili riđovka naraste najviše do 80 cm, ali obična mu je duljina od 50 do 60 cm. Glava u šargana nije onako široka i sročolika kao u poskoka, nego je jajolika i ima široku zaokruženu ili podrezanu gubicu. Vrh je gornje gubice ravan i nema roščića na njoj.

Šargani su otrovnice najljepše boje. Niz leđa šargana proteže se jednolična tamno smeđa, katkad gotovo crna vijugasta šara, koja je

na egzemplarima iz naših krajeva **g o t o v o u v i j e k** raskidana na upoprijeko proširene tamne mrlje (vidi sliku 4.).

Šargana ima i sasvim crne boje a narod ih nazivlje crnokrug.

Šargan je također vrlo obična pojava kod nas. On voli više oštru i vlažnu klimu, pa prema tome ima ga u sjevernim dijelovima naše kraljevine više u ravnici, a što se više ide prema jugu, ima ga više u gorama. On ovdje najradije boravi po okrajcima visokih šuma.

U golim krškim krajevima živi šargan samo u visokim gorama, gdje su naši pastiri sa svojim blagom u vječitoj opasnosti od njegova ujeda.

Šarganov je otrov također vrlo žestok. Dosada se držalo, da šarganov otrov nije tako opasan kao poskokov. Djelovanje ujeda u glav-

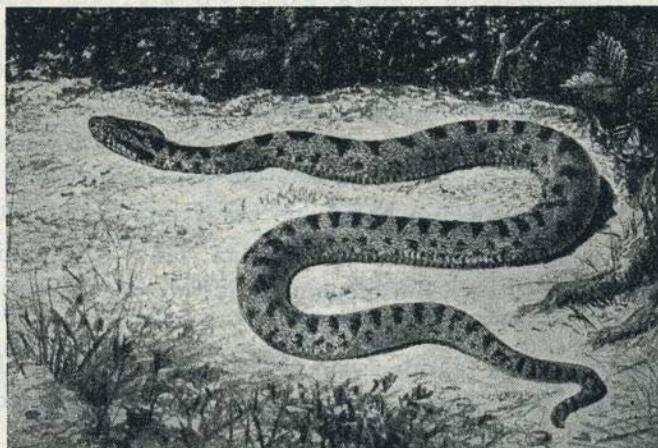

Slika 3. Poskok (*Vipera ammodytes ammodytes* L.).

nome je isto onakvo kao i od poskoka, samo ima od njega mnogo manje smrtnih slučajeva. To dolazi odatle, što su u šargana otrovnii zubi mnogo kraći nego u poskoka. Osim toga u šargana nema onoliko otrova, koliko ga ima poskok.

Planinski ili krški šargan je srođan s običnim šarganom i živi ponajviše na visokim planinama u južnim krajevima banovine Hrvatske i u Crnoj Gori. Teren je, u kome se on zadržava, tipični krš. Zmija voli visokom travom ili niskim hrastovim grmljem obraslo krševito tlo.

Planinski je šargan naša najmanja ljutica a ne naraste veći od 45 cm. Njegova je glava kratka i jajolika, malena i zdepasta i ima kratku tupu gubicu, koja je odozgo plosnata, roščića dakako nema (slika 5.).

Slika 4. Šargan ili riđovka. (*Vipera (Mesocoronis) bosniensis* Wern & T. Reuss). —

Boja je na gornjoj strani jasno sivo-smeđa, sa strane uvijek tamnija. Na gornjoj strani glave ima katkad nepravilne smede mrlje, koje izgledaju kao kosi krst (X). Između stražnjih krakova krsta na glavi počinje obično zagasito smeđa vijugasta šara, koja se pruža bez prekida sve do vrha repa, i koja je s obje strane izvijugana poput valova.

Iza ova oka ima po jedan kosi kestenjasto smeđi kratki, obično ostrag izlizani trak, koji u najviše slučajeva ne počinje odmah od oka, već malo podalje od njega. Taj osamljeni trak iza očiju vrlo je karakterističan za planinskog šargana.

Planinski šargan, kako mu i njegovo ime kaže, živi isključivo na visokim planinama i ne može se naći ispod 1000 m, a u visini od 1600 m ima ga još puno.

Otrov planinskog šargana usmrćuje sitne životinje. Njegovi su zubi mnogo kraći nego u običnog šargana i ne mogu toliko otrova uštretati u ranu, kao što može poskok ili šargan. —

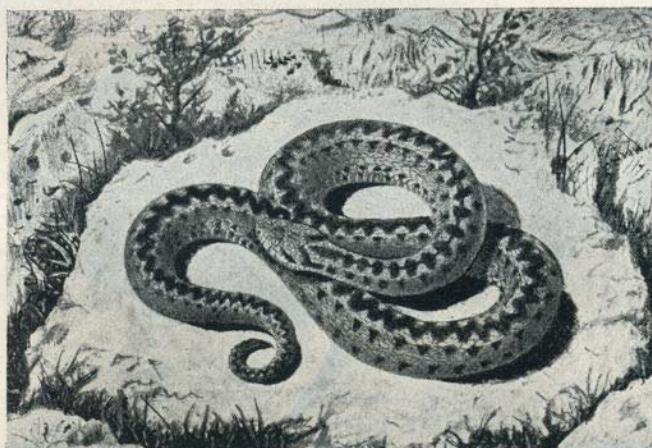
Osim ovih triju opisanih otrovnica, kojih ima u nas najviše, žive u našoj kraljevini još dvije otrovnice i to: Ursinijeva ljutica (*Vipera Ursini B.*) i Aspida (*Vipera aspis L.*). Prva se nađazi u Sloveniji, a od druge nađen je samo jedan jedini komad na Jahorini kraj Sarajeva. Obzirom na njihovu veliku rijetkost, nije uopće vrijedno ovdje o njima ni govoriti.

Otrovni aparat zmija otrovnica sastavljen je od otrovnog ljevkastog zuba (slika 6.), nadalje od otrovne žlijezde s cijevi odvodnicom i od mišića, koji djelomično pokreću donju vilicu a djelomično pritiskuju na otrovnu žlijezdu (slika 7.).

Otrovni su zubi prilično veliki i natrag savijeni, vrlo šiljasti i prozirni poput stakla. Zubi su po dva jedan iza drugoga usađeni u laku pomičnu kost gornje čeljusti (slika 6a). Prednji je zub glavni a za njim drugi rezervni. Kad ispadne glavni zub, ili se ošteti, ili istroši, odmah ga zamjeni onaj drugi rezervni zub.

Otrovna je žljezda nalik na zrno graha s puno otrova. Kad zmija pritisne mišićem na žljezdu, izlije otrov u Zubnu kesicu, odakle prelazi dalje na gornji otvor otrovnog zuba, (slika 6b), a odatle dalje kroz šuplji zub i na donji otvor ispred samog vrha zuba (slika 6c) uštrcava zmija otrov u ranu.

Odmah iza ujeda vide se na ujedenom dijelu tijela jedna ili dvije (prema tome da li je zmija ujela jednim ili s oba otrovna zuba)

Slika 5. Planinski šargan (Vipera macrops Meh.)

male crvenkaste točkice, kao da bi iglom ubo, rastavljene 6 do 10 mm jedna od druge.¹⁾

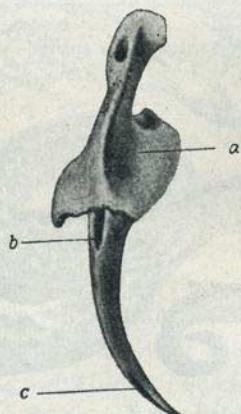
Množina otrova u ljutica ovisi o raznim okolnostima, a ponajviše od toga, da li je zmija ujedala ubrzo više puta uzastopce. U ovom slučaju se otrov iscrpi, obično peti ujed već nema nikakvih zlih posljedica. Inače poskok pri jednom ujedu izljeva 0.06 grama, šargan 0.022 i crnokrug 0.02 grama otrova prosječno. Ali je žačudo da i novo rođeni zmijići (čim izmile iz jajeta) daju sasvim opasan otrov, pa se treba i njih čuvati.

Pojave, koje se poslije ujeda otrovne zmije pojavljuju, uopće su jedne te iste naravi. Iza ujeda nastupaju obično ubrzo jaki bolovi s čudnovatim osjećajima u cijelom tijelu, kao što su malaksalost,

¹⁾ Po narodnom pričanju zmija može zapuhnuti, nadalje može ujesti jezikom ili repom, ali to može vjerovati samo neuki svijet.

ubrzana nemoć, počešće nesvjestice, jaka žeda, tjeranje na bljuvanje, proljev, navala krvi iz nosa, usta i ušiju. To su prvi znaci, da se krv pod uplivom otrova počela preobražavati. Iza ovih pojava spadne ujedenoga san, nastane zbumjivanje u mozgu, prestanu sjetila raditi a oboljeli može lako da ogluhne i obnevidi. Opća nemoć sve to više nastupa, bolovi se slabije osjećaju i bolesnik postane naposljeku bez ikakvih osjećaja, pa onda u nekom potmulom zanosu i izdahne.

U slučaju naglog otrovanja ne otječe mnogo ujedeni dio tijela, a ako zatrovanje nastaje laganije, onda nesamo da oteče ujedeno mjesto, nego se otok raširi po cijelom tijelu, a rana sama i njena okolina pomodre, tako reći pocrne. Rana je uopće tako malena, da krv iz nje i ne otječe, ili se izlije samo u nekoliko sitnih kapljica.

Slika 6. — Desna gornjočeljusna kost poskokova s otrovnim zubom. Rezervni Zub je isprao.

a = kost gornje čeljusti; b = gornji otvor za punjenje otrova; c = donji prorez, kroz koji se otrov izljejava u ranu. — Dvanaest puta povećano.

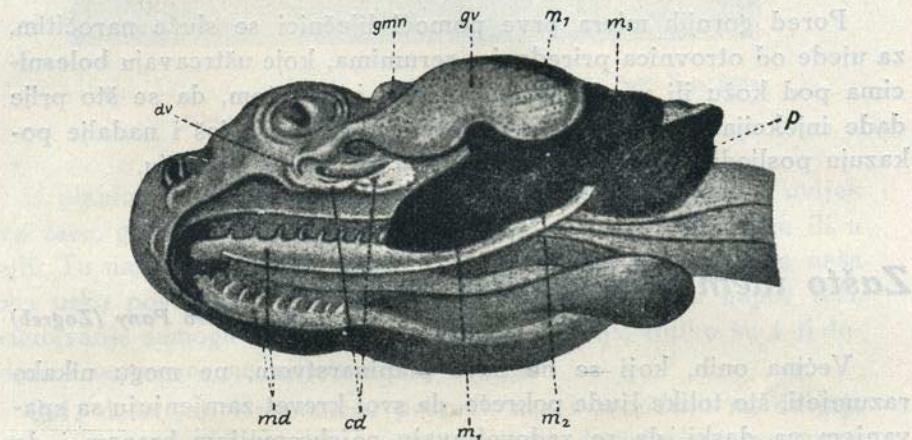
Često izbiju oko rane sitne bubuljice, koje nekako neobično bole i svrbe, a kad se ove bubuljice prosijeku, onda poteče iz njih neka žučkasta, vrlo smrdljiva tekućina, koja je također za zdravog čovjeka opasna, kad bi mu ona u kakvu otvorenu ranicu ili ogrebotinu dospjela.

Znaci otrovanja pojavljuju se još i na drugi način, što ovisi od toga, gdje se rana nalazi, zatim od množine izljevenoga otrova u ranu, od tjelesnog razvitka ujedenog. Ujedeni, a djeca naročito, užasno plaču od bola, a ujedeni psi urlaju i zavijaju po nekoliko sati, dok naposljeku ne nastupi jaki zanos i smrt. Posljedice ujeda mnogo su opasnije, kad je vrijeme toplo, jer je otrov gušći i jači ili kad zmija nije duže vremena ujedala, pa je zbog toga više otrova prikupila. U tim slučajevima i oboljenje se mnogo brže razvija.

Smrt nastupa od ugušenja, i to može da nastupi 20 do 30 minuta poslije ujeda, a ako zub pogodi koju veliku krvnu žilu, onda može smrt da nastupi odmah, naročito kod djece. Dešavalo se i to, da je ujedeni uskoro poslije ujeda izgubio govor.

Kada bolest poslije odmah upotrijebljenih lijekova, ili zato što je malo otrova u ranu došlo, kreće na bolje, onda obično nastupa duža slabost sve dotle, dok ujedeni potpuno ne ozdravi.

Naš narod ima mnogo lijekova za liječenje od otrovnica, ali od svih tih lijekova, kako se čini, nije imao velike koristi. Zbog toga služi se on i kojekakvim sujevjericama. Sve te gluposti i besposlice treba već jedamput zabaciti. Najbolje će pomoći dobar liječnik, ali do dolaska liječnika moramo u pomoć priteći

Slika 7. — Otvorni aparat Ursinijeve ljutice

cd = kesica otrovnog zuba; dv = kanalić za provođenje otrova; gmn = žlezda otrova; m₁ m₂ m₃ = tri dijela sljepočnih mišića za žvakanje; md = dva ogranka donje čeljutsi; pe = vanjske krilne mišice.

ujedenome onim sredstvima, koja su se bar do danas u mnogim slučajevima pokazala uspješnim.

Najprije treba dobro podvezati ujedeni ud (nogu, ruku ili prst, koje udove zmije najčešće ujedaju) i to odmah više rane, da se sprijeći krvotok od ujedenoga mjesta k srcu. Još je bolje, kad se ujedeni ud na dva tri mesta u manjim razmacima podveže. Tako na pr. ako zmija nekoga ujede za kažiprst, treba odmah podvezati čim bilo (špagom, kajšem itd.) u dnu prsta, zatim iza lakta, nad mišicom i to tako, da se puls još nešto može napipati i da žile na ruci jedva nešto nabreknu.

Iza toga valja oštrim ali čistim nožem ranu duboko zarezati i krv dobro iscijediti. Vrlo je opasno krv sisati iz rane, jer ako usta i zubi nijesu sasvim zdravi, može otrov lako doći u njih i zatrovati ih.

Razrezanu ranu treba dobro ispaliti usijanim željezom (nožem itd.) ili lapisom, zatim ranu isprati rastopinom hipermanganova klijja (2 posto), željeznim kloridom, jodnom tinkturom, jakom nišadoricom (Salmiakgeist) ili amonijakom.

Iza toga dobro je odmah dati ujedenom crne kave ili žestokog pića, alkohola (rakije, ruma, konjaka ili jakog vina), ali ne previše. Djeci i slaboj čeljadi daje se naravno manje toga. Ova se pića daju bolesniku zato, da nadražuju živce i pojačaju rad srca.

I kad se sve to učini, što je naprijed rečeno, valja opet što prije dozvati liječnika i njemu povjeriti daljnje liječenje. Ne smije se nikako oklijevati s dozivanjem liječnika, jer ima slučajeva gdje se radi o minutama.

Pored gornjih mjera prve pomoći liječnici se služe naročitim, za ujede od otrovnica priređenim serumima, koje uštrcavaju bolesnicima pod kožu ili u mišiće. Najvažnije je pri tom, da se što prije dade injekcija. U slučaju, da se iza prve injekcije još i nadalje pokazuju posljedice otrovanja, treba dati još jednu injekciju.

Zašto idemo na planine?

Kap. Gjuro Pany (Zagreb)

Većina onih, koji se ne bave planinarstvom, ne mogu nikako razumjeti, što tolike ljude pokreće, da svoj krevet zamjenjuju sa spavanjem na daski, da se zadovoljavaju najskromnijom hranom i da trpe žeđu te da ulažu toliko truda, kako bi se uspeli na koji vrhunac, a kojem nastojanju stavljuju često na kocku i svoje živote.

Tko u planinarstvu vidi senzacije, taj nije planinar, i samo je malen broj onih, koji žele, da se mnogo govori i piše o njihovim usponima te da svoje ime bilježe u razne spomenknjige, na stijene i t. d.

Pravi planinar, a to je najveći dio onih, koji se uspinju na planine, ne želi senzacija ni bučnosti, već je sretan, kad se vrati s uspjelog izleta, a ne zdvaja, ako mu izlet ne uspije. Svoje najveće zadovoljstvo on nalazi u samome sebi.

Kao nigdje drugdje baš se u oskudici svega onoga, što današnji čovjek naziva udobnošću, razvijaju kod planinara drugarstvo, samodričanje, požrtvovnost i prisutnost duha. Svi ti pojmovi su mogući samo kod čovjeka s razvijenim duhom, koji poznaće točno svoje snage i koji nikada ne prekoračuje svoje fizičke mogućnosti. Prema tome je kod planinara kraj svih velikih fizičkih napora duševna djelatnost istaknuta nad tjelesnom, pa tako u planinama čovjek dolazi u mogućnost da upozna samoga sebe i da nauči vladati samim sobom.

Foto: Kap. Pany

Pany-jeva kuća (1596 m) i Orjen (1895 m)

U planinama se upoznaje čista priroda i ona nam otvara uvijek nove čare, gledali ih mi za sunčanog blijeska, za tmurne oluje ili u magli. Tu nam se stvaraju stalno novi doživljaji, u kojima je naša osoba usko povezana s prirodom, a što je naš tjelesni napor teži, savladavanje samoga sebe jače i priroda velebnija, toliko su i ti doživljaji i uspomene na njih snažniji.

Ovi doživljaji i uspomene pokreću nas i pobuđuju na daljnje pothvate, oni nam daju nove snage i radi tih doživljaja i uspomena mi idemo ponovno u planine.

Od Medka do Obrovca

A. Vokić (Karlovac)

Kišovito svibanjsko popodne pratilo nas je na putu od Medka na Struge, kuda sam, u društvu karlovačkih prijatelja, pošao na moj prvi izlet na Velebit. Privlačio me je već odavno. I željno sam očekivao zgodnu priliku, da vidim iz neposredne blizine toliko opjevanu i vijencem neslomivog narodnog otpora ovjenčanu hrvatsku planinu, koja je poznata, bar po imenu, svakom Hrvatu. Tragedija rastrganog hrvatskog narodnog tla nije nas mogla ni tu mimoći . . . Od kolodvora do sela pošla su s nama djeca, koja su se vraćala iz gospićke gimnazije. Naš drug, profesor, zanimalo se, što su taj dan učili iz hrvatskog jezika. Jedna djevojčica brzo je i ostentativno odgovorila, da taj dan nisu imali »srpskog jezika« . . . Zabolilo me je u duši pri pomisli na

tešku sudbinu naroda, kome je srce, središte, napućeno drugim elementom. U tim mislima prolazi mi brže uspon koji trebamo kroz hladovinu oniskih šuma proći do S t r u g a. Svakih par stotina metara uspona vraća nas vremenski natrag tako, da smo iz bujnog i zelenog svibnja u dolini došli u veljaču, gdje su pupovi tek malo nabubrili, a visibabe i kukurijeci stidljivo izvirili glavicama iz snijega.

Odmor u skloništu na Strugama dobro je došao, ali izgledi za spavanje bili su slabici, jer su nam oskudni naši pokrivači i lijepa, vedra, zvjezdana noć otkrivali slabe perspektive za spavanje. Neko se je bojao, da se gore, na tavanu, gdje smo spavali, ne osušimo na dimu ognjišta kao bakalari, pa je ugasio vatru. Pri jutarnjem svjetlu smo vidjeli, da krov ima na sve strane odličnu »ventilaciju«, te je strah bio suvišan. »Vilu Propuh« ostavismo ranim jutrom i još prije sunčeva izlaska popesmo se na obronke Buljme, s kojih puca neizrecivo lijep vidik na more, otoke, dalmatinsko kopno, na Brezimenjaču, kroz koju trebamo sići u Malu i Veliku Paklenicu, i na karakterističnu piramidu Svetog brda. Pada mi na um, da je tamo ispod njega i Lovinac, »središte Svijeta« u kome je »vrilo mudrosti«, ali tamo su i naša Ognjišta, neugasiva ognjišta, jer ih čuvaju Lukani i Anere . . .

Često sam bio na moru. Ali svaki put, kada ga ovako s visine ugledam, sjetim se one Nazorove »Dolazak Hrvata« i u duhu zamisljam, kao što je to Ivezović kistom ovjekovječio, kakav je utisak ostavilo to beskrajno, modro more na prva hrvatska plemena, kada su prešla velebitske klance i gledala ga možda baš i s ovog mjesta, odakle ga mi sada gledamo . . .

Put niz Brezimenjaču ide dosta dobro, ali mi se još više žurimo, da se operemo i okrijepimo u potoku Paklenici. Svježina gorskog potoka, koji se bučno probija prema moru, dobro nam je došla. Nije manjkala ni obligatna »maksuzija«, crna kava, koju sam napravio na »turski« način, kako bi to rekli Zagrebčani, a društvo ju je, sigurno, da me ne uvrijedi, silno hvalilo. Okrijepivši duh i tijelo, bolje rečeno, napunivši želudac različitim »đakonijama« krenuli smo do Velike Paklenice. Vidjeli smo je već odozgor, sa Buljme, kako se crni, i znali smo, da se ne zove uzalud Paklenica. Put me je podsjećao na dolinu Drežnice u Hercegovini, samo što je daleko kraći, a dolina uža. Još mi je i sada u pameti onaj dan, kada sam po srpanjskoj žegi, natovaren kao magarac, prešao cijelu dolinu Drežnice i uspeo se na Bare na Čvrsnici! Slično, možda još žalosnije mora ljeti izgledati i dolina Paklenice, u kojoj caruje sami kamen. Potok Paklenica ponire na dva mjesta i ne dolazi uopće na površinu do mora. Na ulazu u sam klanac Velike Paklenice diže se s lijeve strane Anića kuk. Tu je tragično svršio pri penjanju, pred par

godina, pok. Brahm, i s puta gledamo veliki natpis s križem, koji mu napisala i postavila prijatelji... Stojimo na ulazu u sam klanac

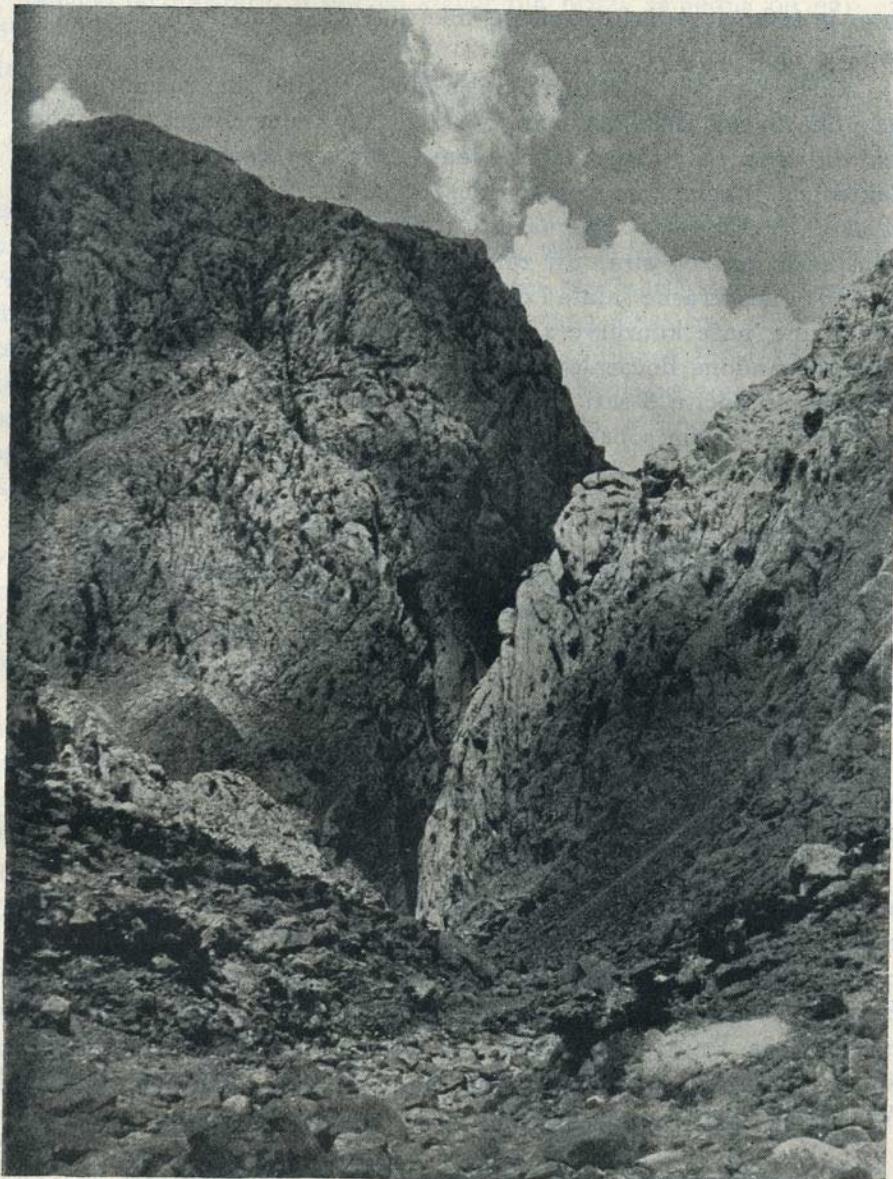

Foto: S. Najdanović

PRODOR VELIKE PAKLENICE

i s nelagodnošću gledamo dolje, gdje se u nevjerljivom neredu dižu odvaljene stijene, koje dimenzijama zapanjuju. Kakva je sila i snaga

pomakla te milijunske težine s vrha kukova? Kakvi su to stravični bijesovi igrali kolo i lomili planine, lakoćom, kojom mi mrvimo kruh? Velika Paklenica je atrakcija za sebe. Veličajna, ali i strašna. Prolazimo je teško sagledajući vrhove kukova, koji se kao prevjesne stijene nadviše nad nama.

Žurilo nam se, jer iza nas je išla oluja. Vidjeli smo njeno rađanje, gore oko Svetog brda, ali osim nekoliko kapi mimošla nas je. Zamorenici duljinom puta i sparinom podneva došli smo u selo Starigrad-Paklenicu lijepom, novom turističkom cestom kao razbijena vojska. »Patrola prethodnica« nije našla u jedinoj gostionici sela ništa od jela osim nešto paškog sira, ali zato dobre »bevande«. Kad smo otkrili, da u vrtu ima krasne salate i dobra zelja, program večere bio je gotov. Nešto ribe, naše konzerve s makaronima, zelje i salata, a sve začinjeno bevandom, dočaralo nam je najljepšu večeru. Prema programu trebali smo poći u 5 sati u jutro jedrilicom do Obrovca. Ali tokom noći zatrese našim sobama takova bura, da se na odlazak nije moglo ni pomisliti. Kako je dan jače hvatao, tako se je i more smirivalo, te smo mogli poći iza devet sati na krasno jedrenje Planinskim kanalom. Novigradskim prolazom i kroz ušće Zrmanje do Obrovca, odakle smo namjeravali »redovnom« autobuskom vezom otići do željezničke stanice Gračac. Pet sati jedrenja, a uz Zrmanju bome i veslanja, prošlo nam je brzo uz pjesmu, šalu i priču, tako da nam je u Obrovcu bilo žao rastati se s »našim brodom« i simpatičnim »mornarima«, ribom iz Starigrada, i njegovim bistrim dječacima.

»Redovne« autobuske veze, naravno, nije bilo, ali nas je spasio slučaj, što je istog dana na Tulovim gredama bila oveća gupa zagrebačkih planinara, koji nas bratski primiše u svoj autobus.

Put, koji vodi od Medka do Starigrada-Paklenice preko Velebita spada među najkraće prijelaze Velebita. On je kao stvoren za kraćture, jer se za relativno kratko vrijeme može dosta toga vidjeti i naužiti se prirodnih ljepota naše domovine. Pored-velebitskih vrhova, Badnja i Vaganskog vrha, tu su i neprispodobivo lijepi izgledi na more, tu je Velika Paklenica, krasna plaža u Starigradu, obližnja špilja te najzad put Zrmanjom do Obrovca. Prijatelji, naprijed, Velebit vas zove!

Velež planina

N. M. (Mostar)

Istočno od Mostara, u pravcu sjever-jug pruža se jedna od najviših hercegovačkih planina, Velež, s najvišim vrhom od 1969 metara. Udaljena od Mostara kojih 10—15 km, ponosno uzdiže svoj zatubasti, snijegom pokriveni vrh pružajući planinaru veličanstvenu panoramu na sve strane.

Još kao đak mostarske gimnazije slušao sam mnogo o Veleži, o njezinu snježnom vrhu, koji mora zadiviti svakog planinara, koji se uspone na njezin hrbat. Slušao sam, kako je vrlo težak uspon na nju, naročito preko Mostara, i da treba dobrom planinaru barem deset sati hoda, da dospije na vrh toga hercegovačkog diva. Sve je to ulijevalo u meni izvjesnu dozu strahopoštovanja prema tome kolosu, kojeg sam od tada počeo naprosto obožavati i diviti se njegovu veličanstvu. I jednog dana 1937. godine odlučih, da se popnem na vrh svoga miljenika, na vrh Veleži. Pokušaj nažalost nije uspio, jer sam otišao samo do Podveležja, pa se onda vratio natrag, jer još nisam bio sposoban za ovakve izlete. Pa ipak, taj me prvi neuspjeh nije doveo u očajanje, već sam počeo trenirati po okolnim brdima, pa čak i po samom Podveležju, spremajući se iznova za uspon na vrh ovoga orijaša. Tek mi je 1939. god. to pošlo za rukom, i to prvi put u mjesecu veljači, a drugi put u ožujku.

Što se tiče puteva, koji vode na Velež, treba napomenuti, da ih ima nekoliko: iz Mostara, iz Bijelog polja i iz Nevesinja. Prvi je stvarno najduži, a zadnji najkraći i najlakši. Što se tiče srednjeg uspona, iz Bijelog polja, ako se ne varam, njime se nije još nitko penjao, koliko je strm i opasan. Pokušao sam u nekoliko mahova, da se popnem tom strminom, ali me je uvijek sprečavao snijeg, koji se uhvatio po pećinama i njihovim pukotinama.

Pokušat ću da opišem svoj posljednji uspon na vrh Veleži, u ožujku 1939. godine, na kome me je pratio moj mlađi brat. Toga dana ustadosmo ja i brat u tri sata ujutro. Stvari su već bile spremljene, trebalo je samo doručkovati, uprtiti uprtnjaču i skije pa poći. Moj brat, jer nije imao skija, ponio je krplje, da ih upotrijebi u slučaju, ako bude snijeg jako mekan. Podosmo u četiri sata. Na polju je još vladala noć, na vedrom je nebu sjao mjesec, blistava mu ploča, kao da nije bila očišćena od tamnih pjega. Prošli smo vatrogasnici kulu i uputili se strmim sokačićem prema sedlu Stoca. Fantastični, divlji oblici raskidanih strmih pećina na krajevima sedla postajali su zbog svojih sjena još fantastičniji, nevjerojatniji. U daljini tamo gore, visoko gore, dizala se prva jutarnja magla. Penjemo se tako i dolazimo na vrh Stoca, na cestu, koja vodi prema avijatičarskoj

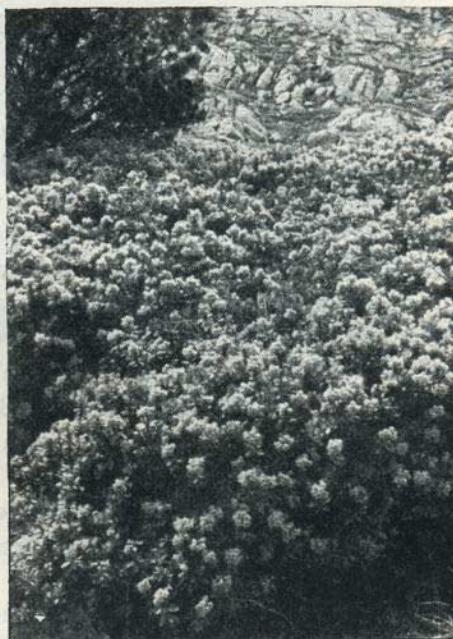
izvidnici na Podveležju. S lijeve sam strane ugledao nekoliko malih hercegovačkih konja i jedno stado ovaca, koje se zbilo u gomilu, da mu bude što toplije. Po strani na zemlji ležale su tri ljudske spodobe, zavijene u tople vunene gunjeve. Bili su to Podveležani, koje je noć zahvatila na putu u svoja sela. Od glavnoga puta, kojim može ići i automobil, dijeli se nekoliko malih i prostranih staza, koje se razlikuju od ostale kraške okoline samo po svjetlijoj boji. Izabrael sam najkraći put i pošao sam sam njime u pravcu vojne izvidnice. Jedna nam poljska ptica svojom umiljatom i veselom popijevkom prva zaželi »dobro jutro«. Prešao sam zatim jednu dolinu i kad sam se uspeo na prvi vrh, ukazala mi se željena slika: u daljini, u jutarnjem rumenilu nazirale se bijele konture Veleži. Počelo je svitati. Dok se je na jugu počelo pomalo oblačiti, dotle je sumorna svijetlost na istoku okruživala ovu divnu sliku blijedeći na jutarnjem nebu, koje se svakim časom odasvud razasjavalo. Ubrzo zatim stigoh do izvidnice, čiji su vojnici još spavalni, dok su njihovi drugovi u mostarskim kasarnama bili već na nogama. Izvidnica je smještena u ruševinama jedne stare austro-ugarske fortice, a vojnici izvidnice imaju tu zadaću, da ne daju seljacima i njihovo stoci da ulaze ljeti u zabranu, gdje se vrše vježbe pravim aeroplanskim bombama i mitraljezima. Od izvidnice, možda oko 800—1000 metara prema Veleži, pruža se veličanstvena dolina, koja je pravi kontrast susjednoj kraškoj okolini. Duboka oko 40 metara, sa dnom obraslim travom, spušta se blago prema Bijelom polju. Njenom sredinom teče mali gorski potok, koji izvire iz jedne pećine. Poslije kraćeg odmora podosmo pravo prema Veleži. Put je vodio uz strme litice i bio je veoma naporan. Malo pomalo nestajalo je iza nas doline i ubrzo opet opazih bijeli vrh planine. Pred nama se pružala dosta prostrana visoravan, 2—3 km. široka i 15—20 km. duga. Nekoliko manjih skupina mladog hrasta lužnika (*Quercus robur*), po čijim je granama još visjelo osušeno lišće, i mnogo grmova žutike trpke (*Berberis vulgaris*) sačinjava glavnu floru na toj visoravni. Prolazeći ovom visoravni primjetio sam nekoliko dosta dubokih vrtača, čiji je promjer iznosio 100—150 metara, ako ne i više. Tlo ovih vrtača je plodno i na njemu seljaci sade većim dijelom krompir kao najizdašniju hranu.

Išao sam ubrzanim tempom po jedva primjetljivoj stazi, koja je ubrzo isčezla u velikom masivnom kamenju, po kojemu sam morao upotrijebiti sav svoj oprez, da mi ne bi nogu zaglavila u kojoj pukotini. Postepeno je kamena opet nestajala, te ubrzo stupih na meko tlo, zemlju. Pred nama se ukazala opet jedna dolina, nešto manja od prve, koja se blagim nagibom spuštalna prema podveleškim selima. Sredinom te doline vijugalo se isto kao i u prvoj bijelo korito nekog potočića, ali vode nije bilo u njemu. U dolini je bilo nekoliko raštr-

kanih koliba sa slamenatim krovovima, te sam odlučio da se u njima malo odmorimo i okrijepimo, te tako odmoreni nastavimo naš posljednji uspon, visok oko 800 metara. Kad sam došao do jedne od ovih koliba, mislio sam, da će zateći nekoga unutra, ali nikoga nisam primjetio. Vikao sam, zvao sam, ali nikakvog odgovora nisam dobivao. Moj se glas gubio u daljini. Bio sam jako žedan. Potražio sam s bratom vode u potoku, ali ništa nisam mogao naći. Stijene korita bijahu potpuno suhe, isto kao i moje grlo. Vratio sam se ponovno pred jednu kolibu nadajući se, da ipak neko mora biti unutra, pa da sigurno spava. Lupao sam po drvenim vratima, ali se nitko nije javljaо. Najzad provalih vrata: unutra nije bilo nikoga. Zemljani je pod bio pun

Foto: S. Suljagić

Rododendron s Krstaca
na Vranici planini

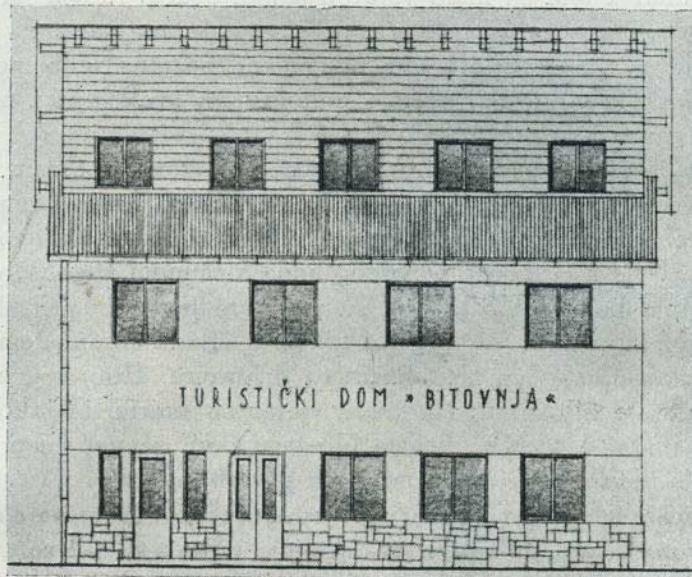
ovčijeg i kozjeg đubretha, a u jednom uglu se nalazilo malo ognjište, na kome se sigurno grijaо neki čobanin. Bez povoljnih rezultata krenuh dalje, prema vrhu. Put je sada bio jako strm, po njemu je bilo već snijega. Zahvatio sam grudu snijega i počeo je lagano sisati, da bih barem malo zavarao žđ. Vrijeme je postajalo hladnije, te mi je hladnoća dobro došla prilikom uspona, da mi malo ublaži zagrijanost. Noge su upadale već oko 30 cm. u mekani snijeg, ali skije još nisam mogao obući zbog kamenja, čiji su tamni vrhovi činili kontrast s bijelom snježnom okolinom. Moj je brat obukao krplje, te se znatno lakše penjao od mene. Na moju sreću ubrzo je nestalo kamenja, te sam mogao komotno obući skije i u velikim serpentinama ići prema vrhu. Brat je sjekao moje serpentine idući lagano i odmarajući se svakih

50 metara. Moja su pluća užurbano udisala svježi planinski uzduh, koji je lagano strujao s juga prema sjeveru. Moj pogled je nemirno lutao po okolini, tražeći vojnu izvidnicu: u daljini, prema Mostaru jedva se nazirala mala, crna točka, izvidnica. Ubrzo zatim svu sam pažnju morao skoncentrirati na uspon, kuda sam se penjao. Uspon je postajao sve teži, dok napokon ne dodođe do visoke bijele zapreke, koja je bila visoka oko 20 metara i veoma strma. Morao sam je obići velikom serpentinom. Dok sam ja tako obilazio, moj je brat našao blaži jedan uspon preko prepreke i produžio put prema vrhu po mojim instrukcijama, sam. Tako ostao sam potpuno sam, za neko vrijeme. Oštro rezanje skija po suhom snijegu pršiću narušavalo je tišinu oko mene. Malo zatim ukaza se ispred mene sjeverni dio Veleži s malom četinjastom šumom, a nedaleko od te šume rušile su se okomito stijene u dubinu prema Bijelom polju. Bio je to najopasniji uspon na Velež. Iznenada, ispred mene se pojavi nekoliko vučjih tragova. Bilo ih je oko pet. U jednom trenutku prohuja hiljadu misli mojom glavom, ali ubrzo poprimih prijašnju hladnokrvnost. Bojao sam se jedino za brata, koji je bio bez ikakve obrane. U tome, jedan slab glas je prenu iz misli. Glas je dolazio s vrha, sigurno se brat sretno popeo na vrh, te me sada dozivao. Požurih se, i poslije nekoliko serpentina dodođe i ja na vrh ovoga hercegovačkog diva. Prema jugu nisam mogao ništa vidjeti jer se spustila velika magla, dok se prema sjeveru pružao veličanstven vidik na bijele vrhove ostalih nesamo hercegovačkih već i bosanskih planina. Bio sam neobično sretan i zahvalio sam Bogu, što sam sretno došao na vrh već po drugi put. Bio je jedan sat po podne.

Oni iz nizina vidjeli su ovdje gore te divove, velike i ponosne, ali oni, koji su gledali s vrha prema dolini, vidjeli su sve sićušno i daleko. Oni tamo dolje, slijepi od gradske prašine, živeći u zagušljivoj dolini, smatrajući ove divove kao i sve ostale ništavnim stvorovima, nisu ni naslućivali Božje veličanstvo ovdje gore u ovoj grandioznoj prirodi. Nisu ni sanjali o poletu onih sretnika, koji su stajali bliže oblacima.

Nisam tako ni deset minuta razmišljao i promatrao panoramu, koja se pruža s vrha Veleži, kada iznenada poče da puše jak vjetar noseći sa sobom rijetke ali velike pahuljice snijega. Tek sam sada shvatio, šta je trebala da znači ona magla na jugu. Bila je to sigurno neka snježna mećava, koja nam je dolazila u susret. Daleko dolje nad Podveležjem primjećivali su se veliki sivkasti pramenovi kiše, koja je neobično brzo jurila prema sjeveru. Brzo sam potražio mjesto u dolini, gdje bismo se mogli skloniti od mećave. Da se vratimo istim putem, znao sam, da bi nam trebalo barem čitav sat, dok bismo došli do onih kolibica. Ali, još od prvog uspona, znao sam, da ima dolje na

jugu jedna koliba, do koje ćemo svakako prije stići, nego da se vratimo, kuda smo i došli. Brat je već brzo išao prema kolibi, dok sam ja mirno uređivao uprtnjaču, te onda pošao dolje. Ubrzo zatim, pa huljice postadoše gušće, te sam se s velikom mukom probijao naprijed. Vjetar mi je udarao u prsa te sam se morao služiti palicama, iako sam išao niz strminu. Mećava je postajala sve jača, i ja najzad stigoh do kolibe. Tražio sam vrata, ali ih nisam našao, zato skinuh nekoliko dasaka s krova kolibe, ali kroz načinjenu rupu opazih, da je koliba puna snijega. Uz veliki napor izbacih iz jednog ugla kolibe snijeg te se zavukoh s bratom unutra. Bilo je već krajnje vrijeme: mećava je bila tako velika, da nisam mogao na dva metra od kolibe

Nacrt novog turističkog doma u Kreševu.

ništa vidjeti. Čim smo ušli unutra, prvo nam je bilo, da napravimo vatru. Na vatri skuhamo čaj od istopljenog snijega, koji je ličio prije na sve drugo samo ne na čaj. Mokra odijela i obuću skinusmo i postavismo pored vatre, da se malo osuše. Kroz pukotine na zidu vjetar je ulazio u kolibu raspirujući vatru, koja je zato brzo gorjela, pružajući veću toplotu našim promrzlim udovima. Napolju je još jednako vijala gusta mećava. Prodorno zviždanje vjetra, koji je nemilosrdno lomatao drvenim i slammnatim krovom naše kolibe, paralo mi je uši, te se pobojah, da mećava ne potraje odveć dugo, jer se u tom slučaju ne bismo mogli vratiti kući, i ostali bismo izloženi na milost i nemilost majci prirodi, a nismo imali više ni hrane, a i drva su bila već pri kraju. Na svu sreću oko tri sata mećava malo popusti, te

odlučih da to brzo iskoristimo i pobjegnemo. Brzo obukosmo skoro suha odijela i uputismo se prema Mostaru. Snijeg je još jednako padao, ali u sve manjim i manjim pahuljicama, što smo bili bliže Podveležju, gdje nas je dočekala kiša! Ušli smo u jedno malo podveleško selo s nekoliko raštrkanih kuća, povezanih malim blatnjavim i kamenitim »sokacima«. Napolju, pred kućom stajalo je po nekoliko malih hercegovačkih konja, pognutih glava, mirno, sa čijih se tijela slijevala kiša u malim mlazovima. Malo podalje od sela opazih jedno stado ovaca. Uzalud sam tražio očima čobana, nisam ga mogao naći. Tek kad sam bio blizu stada, opazih u sredini i na kraju po jednu malu čobanicu, koje su bile pokrivenе gunjevima iste boje kao i ovčja vuna, a bile su malo više od samih ovaca. Moglo im je biti 6-7 godina. Na nogama su imale prljave poderane čarape i opanke, kroz koje su virile male kišom nakvašene nožice. Neobično je bilo vidjeti, kako se mirne životinje pokoravahu svakoj pa i najmanjoj njihovoј zapovijedi.

Kiša je stalno padala praćena jakim vjetrom. Već sam osjećao, kako mi hladna kišnica dopire do kože, te zato ubrzah tempo, da bih što prije došao do jedne fortice, čije se ruševine jedva nazirahu u daljini. Nakon jednosatnog brzog hoda strminom stigoh do fortice, koja je bila bez krova, ali čiji su porušeni bedemi pružali barem zaklonište od vjetra, kakvog još nikad u životu nisam doživio. Jer se nisam kretao, poče me obuzimati drhtavica. Htio sam napraviti vatru, ali nije bilo drva. Na sreću vjetar se smirio, te iako je kiša stalno padala, uputih se prema Mostaru, koji se već lijepo mogao vidjeti. U pola sedam dođosmo kući, pokisli do kože.

Kako sam u ovome opisu spomenuo neka podveleška sela, smatram za potrebno, da u grubim crtama prikažem i život njihovih stanovnika, s kojima sam mnogo puta dolazio u dodir.

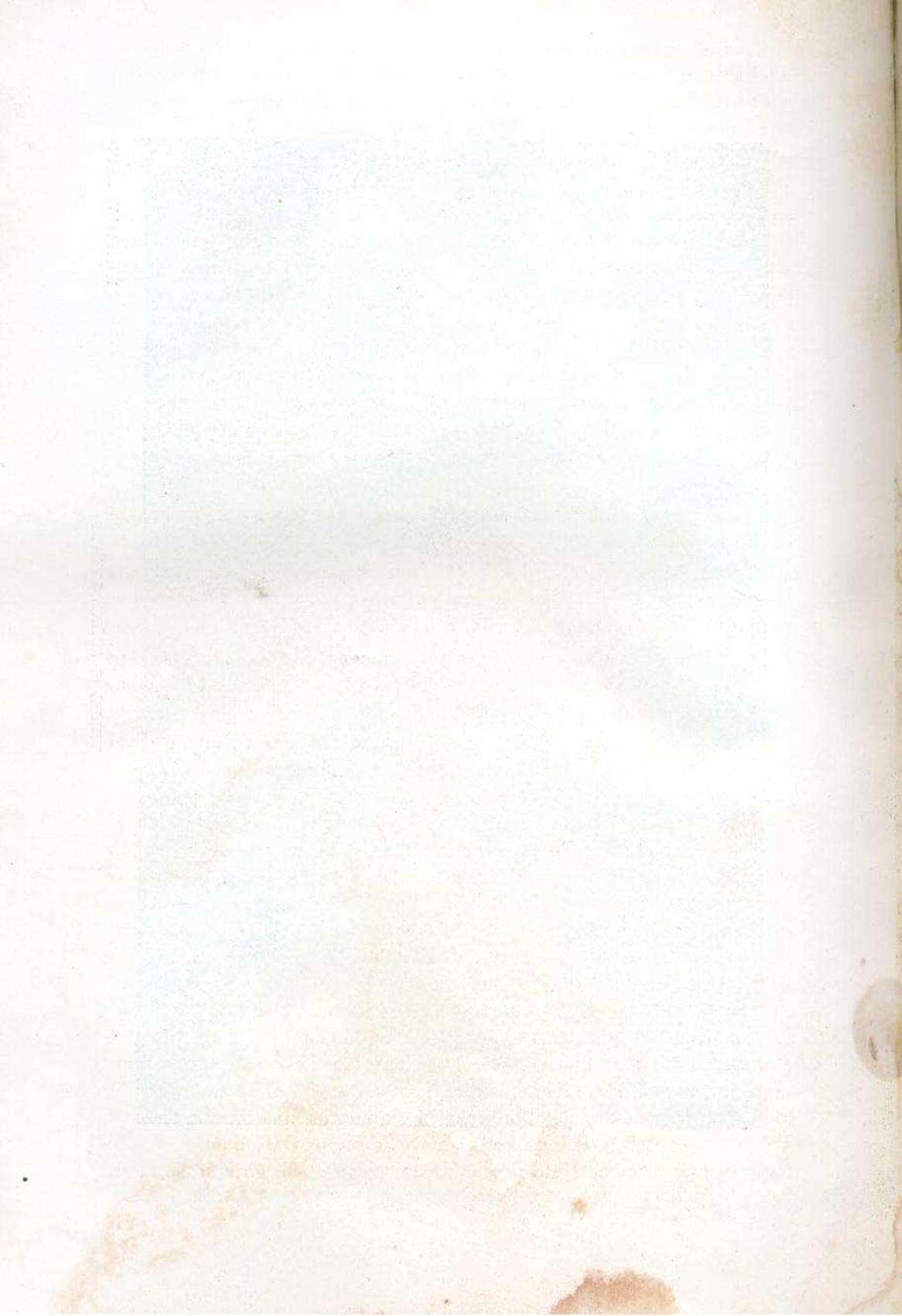
Odmah iza pravoslavne crkve u Mostaru nalazi se prostrana visoravan, blago nagnuta do visine od 1000 metara, do samog podnožja Veleži. Visoravan je puna kraških vrtača s malo plodne zemlje. Pri vrhu tog nagiba, to jest blizu mjesta, gdje počinje prava Velež, nalazi se šest raštrkanih podveleških sela: Kokorina, Gornje Gnojnice, Banjdo, Šipovac, Svinjarina i Dobrič. Taj kraj se nazivlje Podveležje.

Kuće su u tim selima građene od kamena. Najstarije su one, koje imaju samo jedan ili dva građena zida, dok su ostali zidovi zgodno odabrani blokovi stijena. Zidovi kuća nisu obloženi malterom, već samo kod novijih; zato zimi puše nemilice vjetar kroz te pukotine. Kuće nemaju prozora, ali ipak za vrijeme sunčanih dana sunce dopire u unutrašnjost kroz mnogobrojne pukotine u zidu. Krov je većim dijelom od slame, a ima ga i od kamenih ploča.

Iz zbirke V. Čurčića

VELEŽ (S JUŽNE STRANE)

Kuće novijeg datuma su već obložene malterom, građene isto od kamena. Ima i nekoliko jednospratnica. Krovovi tih kuća su većim dijelom od kamenih ploča ali su u zadnje vrijeme počeli krovove pokrivati i crvenim crijeponom. Kuće nemaju tavana.

Namještaj je u kućama vrlo bijedan. U kućama, koje imaju samo jedno odjeljenje, raspored je ovaj: U jednom uglu dvije do tri daske na zemljanim podu služe kao krevet i to samo za bolesnike ili starije, dok mlađi spavaju na podu umotani u vunene gunjeve. U drugom uglu nalazi se ognjište, preko kojega je postavljen tronogi gvozdeni »sadžak«. Iznad ognjišta visi kotao. Osim toga blizu ognjišta nalaze se i »sačevi«, pod kojima peku svoje omiljeno jelo: »pitu«. Posude za mljeko i vodu pretežno su od drveta i zovu se »kofe« i »burila«. Jedu iz »sahana« i »činija« drvenim kašikama, ali neki imaju i kašike od lima. Cigarete pale »mašicama«, kojima vade žeravicu s ognjišta, a koje im vise za pojasmom. Na drvenim »trkljama«, koje su ubješene uz zidove, suše mokra odijela, čarape, opanke i gunjeve.

U »bogatijim« kućama može se naći i »serđenu«, malu stelažu za kuhinjsko posuđe.

Namještaj u sobama, ako kuće imaju dva odjeljenja, je ovaj: dva ili više »kreveta« od drvenih dasaka, nekoliko gunjeva, a u jednom kutu žito, ako ga imaju, i ništa više.

Oko nekih kuća nalazi se niska kamena ograda. Nužnika ima do četiri u svakom selu, i oni su zajednički, sagradeni od kamena ili dasaka, bez krova i vrlo nehigienični.

Što se tiče vode, u tome su oni veoma siromašni. Iako godišnji talog iznosi ovdje oko 1600 mm., ipak je ovaj kraj veoma oskudan u vodi, naročito kada priče sunce u kolovozu. Svako selo ima barem po jedan izvor, a neka imaju i bunare duboke 3-5 metara. Priliv vode u ove bunare tako je neznatan, da voda stalno stoji mirno, a po njenoj površini se hvata zelenkasti sloj žabokrećine, pa i pored te žabokrećine seljaci piju tu vodu u vrućim ljetnim danima. Zimi su izvori i bunari puni vode, ali ljeti sve presuši, te nastaje traganje za vodom. Često se dešava da stočari izgube po čitav dan vodeći stoku, »hajvan«, na vodu u Nevesinje ili Blagaj. Kada presuše i bunari, onda idu seljaci s vrećama i sjekirama na Velež, da тамо »nasijeku« sleđenog snijega, odnose ga u dolinu, u selo, i tu ga otope na vrućem ljetnom suncu. Neki grade naročite kolibe za snijeg: prvo sagrade zidove od kamena, zatim puste, da se snijeg »nahvata« u tome prostoru, a onda kolibu pokriju slamnatim ili drvenim krovom. Takav snijeg dobije ledenu koru i može se sačuvati do dana upotrebe. Neki seljaci provode ljeto u planinama, izvan kuća, gdje su sagradili

naročite kolibe za »hajvan« i sebe, pa se u jesen opet vraćaju kućama s mlječnim proizvodima.

Seljaci ovoga kraja su veoma gostoljubivi, te će podijeliti i zadnji zalogaj s gostom, kojega gledaju što bolje ugostiti. To su većinom visoki, mršavi, crni ljudi. Odijelo im upućuje na to, kako teško žive. Imaju ljetna i zimska odijela i to radna i svečana. Svečana se razlikuju od radnih po tome, što su čišća od radnih. Oko pasa nose crvene pojase, a na glavi fesove s peškirom. Ima ih oko 2000 u svih šest sela i skoro su svi nepismeni. Jedino je u zadnje vrijeme njihov

Planinarski dom u Lukovu

marljivi zemljak imam Ahmet ef. Smajkić počeo sa suzbijanjem nepismenosti. Imaju nekoliko »mekteba« (škola za vjersko obrazovanje djece) smještenih po privatnim kućama.

Svi su stanovnici muslimani, osim u dva sela nad Gnojnicama, gdje ima i pravoslavnih. Hrana im je kruh s mlječnim proizvodima, kukuruzna kaša, koju imućniji začine lojem ili maslom, a siromašniji ničim. Imućniji prave i »čorbu« od graha, krumpira, riže itd. s mesom, zatim prave »pirjan«, »kalju« i »pitu« iz domaćeg brašna.

Zimi nestane svega toga, i onda muški silaze u Mostar s »tovarima« drva na konjima i tamo ih prodaju, da kupe malo brašna i drugih

namirnica. Najbolje prolaze, kada su muslimanski praznici u gradu, kao Bajram, jer tada prodaju po dobroj cijeni ovce »kurbane«.

Inače su Podveležani poznati kao naselje, koje živi svojim osobitim životom s patrijarhalnom predajom, kojom se razlikuje od ostalih sela Hercegovine.

Tri dana na snijegu u blizini Dubrovnika

M. Kusijanović (Dubrovnik)

Autobusom iz Dubrovnika 20 skijaša upute se jednog dana veljače vrlo rano i po običaju svrnu kratko u Konavlima na Grudi, da pojačaju opskrbu i popiju kafu, te onda preko polja na Mrcine i na Javor. Snijeg počinje na granici dubrovačkog teritorija i onda ga je sve više. Do Ulica je zbijen i sleden, te je bilo lakše ići nogama, nego li zvrndati autobusom tamo amo po poledici. Sva je okolina u debelom snijegu. Svitavac je kao jaje, Štirovnik bijel, samo šuma iz snijega iskače, kao da je u mlijeko kocem zabodena. Mladarija ide prva i već na Vrbanjskom polju, prekritom snijegom kao debelim plaštem, brza na skijama do kasarne, gdje su nas veselo čekali poznati žandari. Svi se tu skupe i poslije kratke okrepe dio mlađih i starijih iskusnijih otide u Mokri dô, ali je bilo suvišno, jer je cijelo polje okolo kuće, po prilici 3 čet. km., bilo vrlo podesno za skijanje. Snijega je bilo do 1 metar debljine tako, da iz njega pro-viruje samo po neki trn. I u samu se kuću moralo ući kroz klanac snijega. Kad se skijaši do mile volje zabaviše, sakupiše se u kući (kasarni), koja je planinarima uvijek bila na raspoloženju. Peći živo gore, suše se odijela, a po stolu pojspadalo iz uprtnjača sve ono, što smo sa sobom za hranu donijeli. U 3 sata bio je povratak planinara u Dubrovnik, a ostadoše iz društva samo tri dobra druga. Bijasmo namamljeni lijepim snijegom, zgodnim terenom i snabdjeveni hranom. Da ne budemo siromasi, 17 uprtnjača vratilo se u Dubrovnik prazno.

Najmlađi je u društvu žandar Jozo, koji je živ, veseo, bistar, hitar, a s njime je u kući suha protivnost žandar Panto, osjetljiv, nujan ali ipak uslužan.

Uveče nudi nam Jozo svoje usluge. Kuha čaj, loži peć, a mi u pjevanje i veselje. Najednom evo ga iz kuhinje i pozdravlja nas zanosno, a mi se gledamo. Ima nas večeras — veli — sedmero, više. — Otkud više, nego tri, kažem ja. — Pa eto, nas troje, a kuja oštenuila četvero, pa to je sedam, tumači Jovo i valja se od smijeha.

Kad večerasmo, zaredamo čaj za čajem. Zaurla planinska bura s Orjena, a mi se Dubrovčani u čudu gledamo, kao da smo u pri-

morskoj oluji. Pun mjesec sjaji i rasipa blijedilo po snijegu. Pero se zagleda kroz prozor u polje. Privukla mu pogled neka sjena na snijegu prama vedorini neba, ono se u daljini šulja vuk. — Vuk, vuk, viknu žandari i oružani skoče kroz prozor. Panto je dobar gadač, ne će mu vuk umaknuti; skinuo bi on hitcem iz svoje diljke hajduku kapu s glave a kamoli ne će naciljati vuka. I već je htio da opali, kad li Jozo udari u grohotan smijeh, vičući: Ne, to je Kočov pas. U to se živinče primakne i lavežem izdade, da je pas a ne vuk.

Vragoljan Jozo napravio od bukovine igru domina, te nam to posluži za razonodu sve dok se ne uvalisimo u krevete. Toplina iz peći i tri debela pokrivača ušikaju nas umorne u sladak san.

Sviće ponедjeljak vedar i sunčan, te odlučismo na skijanje u Mokri do. Dolazimo na pogled gorde Subre, a u to nam se otvori panorama snjegovite Švajcarske. Bregovi zaodjeveni snijegom protežu se u daljine na sve strane tamo do Goliševca i Jelavice. Teren je prostiran i valovit i čini nam se na snijegu, kao da smo negdje u Sloveniji.

Snijeg je na suncu nešto omekšao. U sjeni je korast, ali ipak dobar za skijanje te se skijamo u svim pravcima i daljinama. Tko je jači u iskustvu, bira strmije spustove, a drugi su na blago valovitom terenu. Neki seljački mladići povezali na noge prečanicom odjelane bukove dašćice, pa skijaju kao i mi.

Seljaci, iako snijeg pokriva sve, zbog oskudice krme istjerali krupno blago u šumu. Zagledalo se blago u nas ko blesonje, te onda bijegom pred nama vidjevši, da jurimo i padamo, padamo i jurimo. Za jednom kravom otskakala poveća svinja. Kravu prati stopom u stopu kao fanfan morskog psa. Krava našla nešto da pojede u niskim granama bukovine, još punim suhogu lišća, ali nije svinji hrane u metar i po debljine snijega. No svinja se turi kravi pod vime i sisa li, sisa. Čudimo se toj svinjskoj poslastici i gledamo je. Znamo, da neke životinje doje tuđu mladunčad, ali da svinju od 50 oka doji krava, to ne upoznasmo nego tu u Mokrom dolu.

U 5 sati popodne nađemo se u kući uz peć, jer je studen pokazala svoju snagu, a burni vjetar fijuče okolo kuće i šiba voćkama u vrtu. Toplim nas čajem Jozo krijepi iza večere i razastire domino, na kome on i Vlado pokazuju osobitu vještinu.

U utorak je opet divan dan. Svi govore, da su rijetka takova tri dana, jedan za drugim u ovome kraju. Bura je utišala. Ne idemo dalje, nego se zabavisimo na snijegu okolo kuće, skijajući se vrlo ugodno sve do podne, a onda kući, gdje nam je Jozo spravio debele kaštradine (suhog bravljeg mesa) i kisela kupusa. Onda opet na

snijeg oko kuće do mraka. I kao za inat ovog popodneva imali smo najbolje i najugodnije skijanje.

Na trpezi se puši topla večera, a u peći struji vatra od suhe bukovine. Puno šale i još većeg smijeha začinjalo je svaki zalogaj, dobro zapaprenih krumpira, te smo se zalijevali duplom dozom čaja, samo da koliko toliko razblažimo ugrijana usta.

Treći žandar Mirko donio poštu sa Graba. Željno čekamo novine, ali to su one, koje smo već u subotu čitali u Dubrovniku.

Srijeda nas je neugodno pogodila, jer je trebalo misliti na povratak i ostaviti sve to snježno polje, da se što prije nađemo u Konavlima na autobusu na Grudi. Vraćamo se sa skijama na ramenu kroz Konavle kao stari znanci, ali se moramo zaustaviti u selu Zastolju. Krasne Konavoke i stasiti Konavljanji lijepo nas pričekaju i pogoste, tim više što su mi drugovi iz pitomih Konavala, a ja sam u tomu kraju bio 7 godina učiteljem. Pet sati hoda potratismo do autobusa, koji nas odvede u mili Dubrovnik, da nikad ne zaboravimo trodnevљe provedeno na snijegu. Danas će se moći još bolje uživati na Vrbanju, gdje je bivša kasarna, svojina H.P.D. Orjena, popravljena i udešena za planinare i druge izletnike. Doduše domaćini su uvijek bili vrlo dobri ljudi i uslužni s nastojanjem, da svakoga zadovolje i da se svako što prijatnije snađe, ali sada je sve slađe, jer je kuća naša svojina.

Jaglika (Daphne Blagayana Freyer)

Vejsil Ćurčić (Sarajevo)

Ova miomirisna biljka naliči malom zimzelenom grmiću s dvadeset do trideset centimetara dugačkim po zemlji položenim grančicama i kožnatim odugim jajastim lišćem, s malim kitastim kao snijeg bijelim cvjetom. Čim malo otoplji i snijeg po planini prošara, prva je jaglika, koja se ispod snijega pomilja. Još se njezino lišće nije sasvim ni razvilo, a već i cvijet izbjija. To se zbiva obično u toku mjeseca ožujka, i do polovice travnja ona ocvjeta i u najvišim položajima, dokle se ona uopće uspinje. Ime *j a g l i k a* čuje se u narodu oko Ormanj-planine, gdje je u Bosni najprije i nađena, a prozvana je tako po njezinom intenzivnom mirisu, koji naliči na jag, jedan orijentalni parfem. Inače je jaglika vrlo otrovna biljka, koju osim koze ne jede ni jedna druga živila.

Ovaj vrlo lijepi žbunić iz roda *Daphne* dobio je svoje ime Blagayana po g r o f u R i k a r d u B l a g a j u, potomku starohrvatske velikaške porodice Babonića Blagajskih, koji ga je našao god. 1837. na gori sv. Lovrinca kod Polhova gradca u Kranjskoj*. Čim se saznaло za nalaz ove biljke, botaničari su formalno hodočastili na ovo nalazište, da vide ovu novo otkrivenu biljku. Kad je za nju dočuo i saski kralj Fridrik August, nije ni on žalio truda, već je 1838. došao, da na licu mjesta prouči ovu u ono doba tako proslavljenu biljku.

Danas *Daphne Blagayana* ne spada među rijetke biljke. Ne raste ona duduše posvuda, ali je ima na mnogim mjestima. Glavno joj je rasprostranjenje od Donje Štajerske preko naših zemalja do Albanije, Bugarske i Rumunjske, ali joj je središte u Bosni. U pogledu tla nije ona baš vezana na jednu podlogu, njoj je glavno, da joj je tlo humozno, pa bilo to na vapnencu, serpentinu ili čak i na škriljevcu, ali uvijek samo u šumovitom kraju, obrasлом bilo bjelogoricom i crnogoricom, bilo i miješanom šumom.

U Bosni je prvi našao ovu biljku pok. Janko Seunik, gimnazijski profesor u Sarajevu. Slučaj je baš htio, da sam se i ja desio i ovaj put s njime na izletu na brdu O r m a n j u, zapadno od Sarajeva. Ormanj je 1000 m visok i proteže se između rijeke Zujevine, pritoke Bosne, i Lepenice, pritoke Fojničke rijeke, na samoj granici banovine Hrvatske. Vrh mu je od trijadičkog vapnenca, samo u dolini potočića, koji dolazi od Vrančića i salijeva se u Zujevinu, proviruje ponegdje i verfenski škriljevac. Penjući se iz potoka uz sjeverni obronak Ormanja naišli smo na ovu biljku, koju nije tada ni Seunik poznavao, nego ju je opredijelio Franjo Fiala, tadanji adjunkt u sarajevskoj tvornici duhana a

* Vidi članak Rihard grof Blagaj od dra R. Andrejka u »Planinskom vestniku«, 1940., str. 6.

kasniji kustos muzeja, kao Daphne Blagayana. S početka je i ovaj naš nalaz bio mala senzacija za Sarajevo. Ali se ubrzo našlo Blagajeve maslinice, kako ju je Seunik nazvao u svome članku (Glasnik Zem. muz., I. (2) 1889., str. 56.), i po drugim mjestima kao na pr. na Smolinu, Papratnici i Orloviku kraj Žepča i Ozrenu kraj Maglaja. Ovdje ona raste ponajviše na serpentinskoj podlozi. Okolišni narod je zove »kićica«. Treba se samo potruditi na vrh Smolina i vidjeti jedan neopisivo lijep prizor prirodne ljepote, kakav se zaista ne viđa tako lako nigdje drugdje. Osrednji vršak ovog brda ogoličen je, ali je pokriven sav »crnicom« (*Erica carnea* L.), Blagajevom maslinicom i Bekovom ljubicom (*Viola Beckiana Fiala*). Svojim živim bojama (*Erica* crvena, *Daphne* bijela, *Viola* ljubičasta i žuta) zastrle su one ovaj

Bosanska obitelj

brežuljak poput kakvog orijentalnog čilima, pa se tih ljepota ne može zaista nagledati. Takav je vrh Smolina izgledao jedne godine za moga boravka na njemu pod konac travnja.

Ono što je Rhododendron za Kroupu u Sloveniji, gdje se ovaj lijepi grmić spustio niz brdo sve do samih kuća, gdje sam ga također i između kuća gledao, to je, opet, za naše Čajniče »borica«, kako tamo nazivaju *Daphne Blagayanu*. Borice ima na brdu Cicelju iznad Čajniča u velikim množinama, gdje raste ispod omorića i borića, po čemu je i dobila svoje ime. Nje ima najviše, što se više penjemo prema vrhu, ali ona silazi i do iznad samih čajničkih kuća. Kao prvi proljetni cvijet beru je djeca i prodaju po sokacima. Pokojni učitelj Stevo Delić, koji je priopćio članak o njezinom čajničkom nalazištu (Glasnik Zem. muzeja, II., 1890., str. 175.), priča, da su Čajničani presadivali boricu u svoje bašće, ali bez uspjeha — prima se, ali ostane jalova, ne cvate.

Uostalom i mi smo u sarajevskom botaničkom vrtu pokušavali da je presadimo, i to baš na serpentinskoj podlozi, gdje se je nekolike godine i održala i ponešto i cvala, ali je na koncu ipak i uginula pored najbolje stručne njege.

Iz Bosne je ona poznata još iz ovih krajeva: Jarčići, nedaleko Lokava kod Pazarića, na brdima Čalmaš i Tajan u Borji planini kod Pribinića, na Javorniku, ogranku Bjelašnice, na Botnu, Veležu i na podnožju Zelenog Bora, na Žednom vrhu, u dolinama Lemeščaka i Kamenice, na Jabučici u području Gostovića potoka, zatim na Konjahu, na Zvijezdi i na Stolcu kod Višegrada. Poznata su njezina nalazišta i u Hercegovini na Prenju, Čvrsnici, posvuda gotovo zajedno s Ericom (vrijesak), sva gdje na serpentinu 500—1100 m. Narod zove tu biljku i »smilje« (Glasnik Zem. muzeja 1920., 1. i 2. str. 136).

*U svakom
času*

Kneippova

SLADNA KAVA

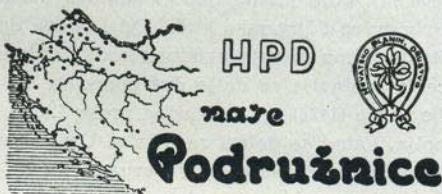
Društveni sastanci i život teče redovito kao i uvijek. Sastanci su dobro posjećeni, iako su mnogi članovi na dopustima. Na Duhove je bila veća grupa penjača na Kleku, gdje su pronađeni HPD-ov i Dragmanov smjer, a ujedno su održane praktične vježbe najmladih članova, kojih je bilo prisutno šestorica. Prekrasno je bilo gledati naše mlade »žohare«, koji su puni volje bili rasijani po malim stijenama, s najozbiljnijim licem, kao da su u najvišoj stjeni Evrope.

Osim toga bilo je izvedeno nekoliko vježbi na Okiću, a također i nekoliko samostalnih uspona, tako da naš mlađi odsjek napreduje sve ljepše prilazeći s time sve bliže svome cilju. Slaganje grupe, kombiniranje uspona, traženje savjeta, svega toga imade sve više, pa će na jesen biti opet lijepih rezultata. Zato tko treba bilo kakav savjet, što se tiče planinarstva, neka dođe četvrtkom na sastanak našega odsjeka.

Ivan Bumba.

Širite

„Hrvatski Planinar“

NAŠA NOVA PODRUŽNICA
»ZAGRADSKI VRH« U BRIBIRU I
NOVA PLANINARSKA KUĆA U
LUKOVU

Za Hrvatsko planinarsko društvo je radošta pojava, da su naši drugovi planinari usprkos današnjih teških prilika osnovali u Bibiru podružnicu i time opet pokazali, koliki zamah postoji u našem pokretu. Naši bibirske drugovi su odmah u početku znali da si stvore osnovu za svoj budući rad a to je planinarski dom u Lukovu, u kraju za njihov rad najpodesnijem. Taj planinarski dom bio je prije vlasništvo zagrebačkog advokata Dra Kuntarića, koji je tu zgradu s velikim kompleksom kultiviranog zemljišta, garažom i t. d. odstupio HPD uz najpovoljnije uslove. Dom je moderna jednokatna drvena građevina u planinskom stilu, te imade 5 spavačih soba, blagovaonu sa zidanim pećima, kuhinju, smočnicu i podrum, dok je oko samog doma velik i ograđen voćnjak. Ključ od doma čuvat će se kod g. Vicka Safića na Lukovu, koji ima u neposrednoj blizini gostionicu preko ljeta, pa se mogu posjetioci kod njega opskrbiti hranom i pićem.

Lukovo, visoravan od 780 m nadmorske visine, opkoljena prekrasnom crnogoričnom šumom, zaklonjena je od sjevernih vjetrova, udaljeno je oko 20 km automobilске ceste od Crikvenice i Novoga. Preko kratica može se taj put prevaliti za 3 sata hoda. S obzirom na tu malu udaljenost i pristupačnost Lukovo je idealno planinsko odmaralište za naše primorske goste a s obzirom na svoj gorski položaj Lukovo je vrlo povoljno ishodište za daljne izlete u Gorski kotar i na Kapelu.

Od Lukova vodi spram sjeverozapadu šumska cesta do slične visoravni Ravnog (900 m), gdje imade ljetnih stanova naših Primoraca i lugarska kuća. Od Lukova do Ravnog ima $\frac{3}{4}$ sata ugodnog hoda. Ta ista cesta nastavlja se dalje duž podnožja Viševice (1428 m) do Fužina preko Ličkog polja, kamo se dolazi za 2 sata. Uspon na Viševicu iz Ravnoga traje kroz gustu bukovu šumu $1\frac{1}{2}$ sata.

Glavno izletište iz Lukova je Zagradski vrh (1185 m), kamo se dolazi za jedan sat i to najprije kroz šumicu a onda ne prestrmim obronkom. Sa Zagradskog vrha otvara se prekrasna panorama na sve strane. Pogled počinje s Ličkim poljem, u pozadini je Risnjak, pa dalje Tuhobić, Kobiljak, Kranji vrh, Medvjedak, Kvarner i

Učka, što sve vidimo jednim zahvatom. Spram juga prostire se ispod nas otok Krk, koji dijeli od obale planinski kanal, na jugu Rab, Pag i t. d. pa dalje spram istoka Velebit, Strilež, Klek, Bijela Lasica, Samarske stijene i Lešnjakova draga sa svojom šarenom vegetacijom.

Slijedeći i najzanimljiviju sliku daje pogled na Viševicu, koja se uzdiže nad Ravnim, a u pozadini je lijevo starac Bitoraj.

Od Zagradskog vrha vodi lijep put i na Ravno, odakle se može vratiti već opisanom cestom u Lukovo.

Vrhunac Treskavac, niži od Zagradskog vrha, radi svojeg južnijeg položaj je također zahvalna izletna točka iz Lukova, 1 sata hoda daleko.

Radi svojeg povoljnog položaja Lukovo će za zimske sezone postati izletištem za skijaše iz Crikvenice i Novog, a za ljetnog doba znači planinarski dom na Lukovu jedan dobitak i za zagrebačke planinare. Oni mogu do Lukova ravno iz Fužina s povratkom preko Primorja.

Bribirskim planinarima želimo i unaprijed najbolje uspjehe. Neka samo nastave svojih radom onako, kako su počeli!

Kap. D. Pany.

SADRŽAJ: Bahlin I.: Kroz domaju naših »Sljivara« (sa 2 slike), str.

193. — Čurčić V.: Naše zmije otrovnice (sa 7 slika), str. 197. — Pany Gj.: Zašto idemo na planine? (sa 1 sl.), str. 206. — Vokić A.: Od Medka do Obrovca (sa 1 sl.), str. 207. — M. N.: Velež planina, str. 211. — Kusijanović M.: Tri dana na snijegu u blizini Dubrovnika, str. 219. — Čurčić V.: Jaglika (Daphne Blagayana Freyer), str. 222. — Prilози: Velika Paklenica (S. Najdanović). — Velež (iz zbirke V. Čurčić).

»Hrvatski Planinar« izlazi 12 puta na godinu i to u prvoj polovici mjeseca. Pretplata stoji godišnje: za društvene članove Din. 50.— (daci i naučnici plaćaju Din. 40.—), za nečlanove Din. 60.—; za inozemstvo Din. 70.—. Pojedini broj stoji Din. 5.—. Pretplatu, oglase i reklamacije prima HPD Središnjica u Zagrebu, Varšavska ulica 2a. — Odgovorni urednik: Ivan Rengjeo, gimn. ravnatelj, Križanićeva ulica 4a. — Rukopisi se šalju na urednika. — Izdavač: »Hrvatsko planinarsko društvo« u Zagrebu. — Tiskat »Tipografije« d. d. Zagreb, Preobraženska 6. — Zatiskaru odgovara Ivan Ivanković, Selska cesta 47.

ČLANOVI I PRETPLATNICI!

U poslovnici Hrvatskog planinarskog društva, Zagreb,
Varšavska 2a možete dobiti slijedeća izdanja i plan. karte:

Dr. Josip Poljak:

»PLAN. VODIČ PO VELEBITU« . . . Din. 30.—

Drag. Paulić:

»VODIČ NA PLITVIČKA JEZERA« . . . Din. 15.—

Ing. Jovo Popović:

»KROZ PLANINE BOSNE I HERCEGO-VINE« Din. 20.—

Dr. Gušić i Cerović:

»DURMITOR — TURISTIČKI VOĐ« . . . Din. 6.—

Hrvatsko planinarsko društvo:

»HRVATSKE PLANINE« — album . . . Din. 40.—

Ivica Sudnik:

»SAMOBOR« — album Din. 35.—

Radosav Tačalović-Tomić:

»GORSKI KOTAR I.« — Plan. turing
karta 1:50.000 Din. 10.—

Franjo Peyer:

»ZAGREBAČKA GORA« 1 : 50.000
Izdanje: D. Frković Din. 6.—

»SAMOBORSKO GORJE« 1 : 50.000
Izdanje: HPD »Japetić« Din. 6.—

Vladimir Horvat:

»PLAN. KARTA ZAGREBAČKE GORE«
Izdanje: D. Frković Din. 2.—

TOMISLAVOV DOM

HRVATSKOG PLANINARSKOG DRUŠTVA

NA SLJEMENU (1012 m.) TELEFON 90-55

Tomislavov dom sagradilo je Hrvatsko planinarsko društvo na najljepšem mjestu Medvednice (Zagrebačke gore) neposredno ispod piramide na najvišem vrhu Sljemenu (1035 m). S doma se pruža prekrasan pogled na sve strane.

Tomislavov dom leži usred prekrasnih šuma, ali je tako položen, da ga sunce obasjava od ranoga jutra do zalaza. Na velikoj terasi doma omogućeno je sunčanje čitav dan. Iz doma mogu se vršiti izleti po čitavoj Medvednici.

Tomislavov dom uređen je savremenom udobnošću. U svim sobama je tekuća hladna voda i električno svjetlo. Do doma vodi auto cesta. Autobusna stanica udaljena je od doma 10 časaka laganog hoda. Prvorazredna kuhinja uz umjerene cijene.

Cijene soba:

za članove Hrvatskog planinarskog društva i društava, kojima je priznato pravo reciprociteta:

soba s 1 krevetom od dinara 20.— do dinara 25.—

soba s 2 kreveta od dinara 50.— do dinara 60.—

soba s 2 kreveta i posebnom kupaonom dinara 70.—

za nečlanove dinara 10.— po osobi na dan više,

u sobi s 4 kreveta članovi dinara 12.— po osobi, nečlanovi dinara 15.—.

Cijena opskrbe:

3× dnevno hrana dinara 40.—

5× dnevno hrana dinara 50.—

Upute daje:

HRVATSKO PLANINARSKO DRUŠTVO
u Zagrebu, Varšavska ul. 2.-a.
Telefon 65-01

Gosti, koji žele u domu boraviti dulje od 3 dana, moraju se dati pregledati po društvenom liječniku, jer se u dom ne primaju osobe, koje boluju od koje razne bolesti.